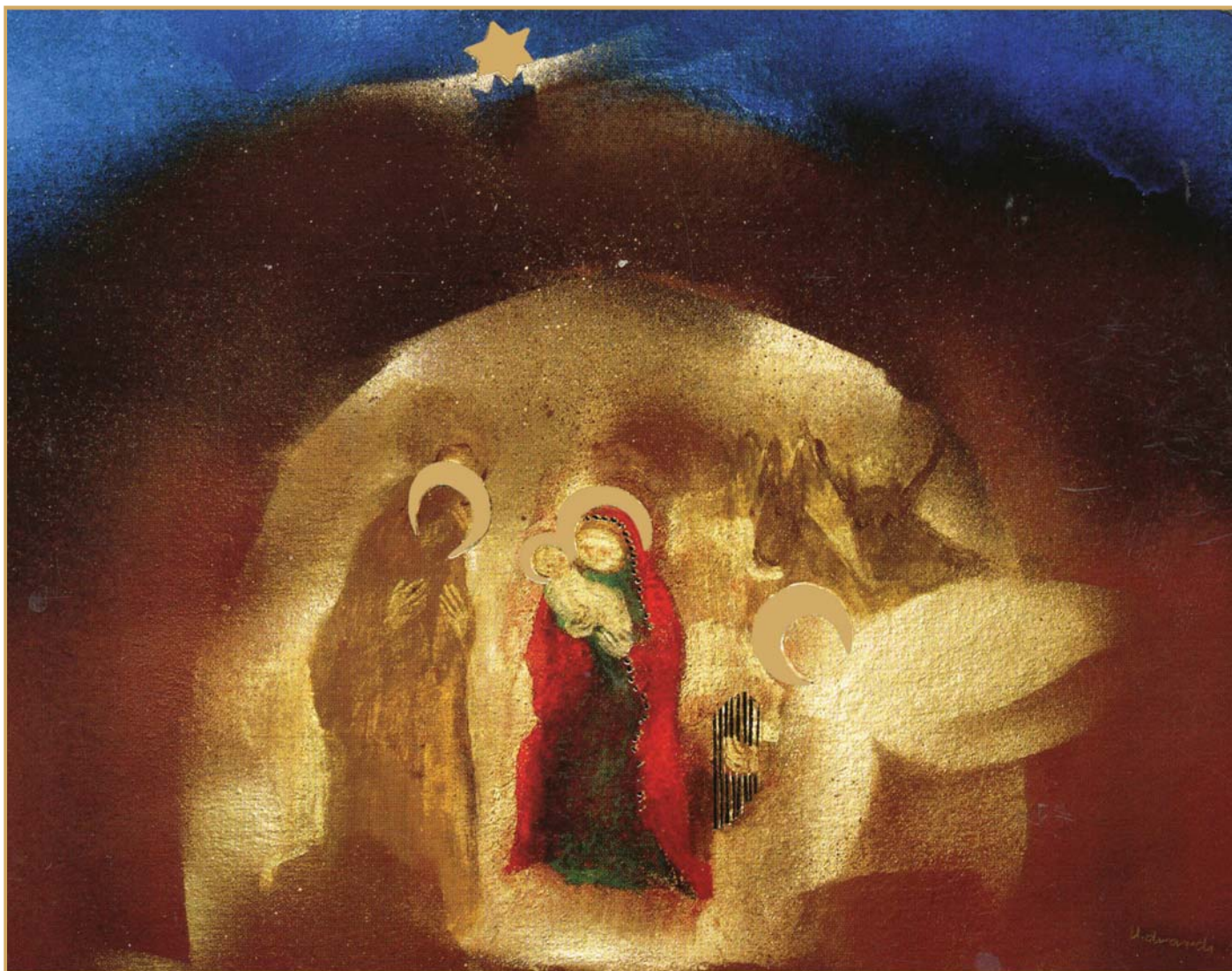

BAJAI HONPOLGÁR

2012. december

XXIII. évfolyam 12. (265.) szám

Ára: 250 Ft

Udvardi Erzsébet: A betlehemi barlang

*„A karácsony mindig eljön, amíg ember él a földön.
Felnőttkorom legszebb karácsonyait Rómában töltöttük férjemmel, Tamás Istvánnal.
Az Urbi et Orbi áldásnál mindketten arra gondoltunk,
hogy az állatok jászólában felsír egy kicsi gyermek, aki vállára veszi az emberiség összes gondját és baját,
az elmúltakat és az eljövendőket, a hatalmasokat leigázza, a gyöngéket felemeli.”*

Udvardi Erzsébet

Udvardi Erzsébet új karácsonyi bélyege

Október 26-án jelentette meg a Magyar Posta *Karácsony 2012* ünnepi bélyegét, mely az *Angyalos Madonna* című Udvardi Erzsébet-festmény alapján készült. A 130 forintos címletű forgalmi bélyegből, kisív-ből és első napi borítékból álló kollekción, 2010-hez hasonlóan, a győri Prohászka Ottokár Orsolyita Közoktatási Központban mutatták be. A Magyar Posta az idei esztendőben is remekelt. A remekművű bélyeggel januári lapszámunkban bővebben foglalkozunk majd. Most az első napi borítékon szereplő alkalmi bélyegzővel bélyegzett bélye-

get közöljük. A bélyegző grafikája a bélyeg jobb alsó sarkában csellózó angyal figurájáról készült.

A Badacsonytomajon élő, de Bajához ezer szállal kötődő Kossuth-díjas Udvardi Erzsébet, szülővárosa díszpolgára, Baján született december 27-én.

Közelgő születésnapján sok erőt, egészséget, alkotással telő békés, fényben ragyogó napokat kívánunk.

A művésznőnek és minden kedves olvasónknak áldott, békés karácsonyt kíván
a szerkesztőbizottság

Igaz történetek egy tanyai iskola életéből

Tankönyvbeszerzés

Hosszú idő óta már jóval a tanítás megkezdése előtt az érdeklődés középpontjába kerül az írószerek, füzetek és a tankönyvek beszerzésének gondja. Lesz-e elég? Megjelennek-e kellő időben? Hozzájutnak-e tanulóink még a tanítás megkezdése előtt? A szülőket az árak alakulása foglalkoztatja, a tanulók pedig mindenképp a legszebbet, a legdivatosabbat szeretnék megkapni. Ígéretek, fogadkozások, érvek, ellenérvek csapnak össze ebben a fontos ügyben. Azért szeptember végére, október elejére minden elkészül, s a tanulók hozzájutnak az ismeretek forrásaihoz: a tankönyvekhez. Most már csak kellő szorgalommal kell használni őket, hogy a leírtak tudássá legyenek, a tudás pedig a gyakorlatban, az alkalmazásban jelenjen meg.

Nekem ezekből a beszerzési bonyodalomból két emlék jut az eszembe.

Elmondom.

Az első 75 évvel ezelőtt keletkezett, amikor még a polgári iskola tanulója voltam. Akkor a tankönyvbeszerzés fontos és izgalmas feladatát mi, diákok gyorsan és egyszerűen megoldottuk egymás között. Igaz, hogy akkoriban nem jelentek meg minden évben új tankönyvek.

Beiratkozáskor nemcsak a bizonyítványunkat vittük magunkkal az iskolába, hanem a tankönyveinket is, melyekre – a bizonyítvány tanúsága szerint – már nem volt szükségünk. Az 1-es, 2-es, 3-as érdemjegyek a felsőbb osztályokba való beiratkozást tették lehetővé. A 4-es osztályzat akkor bukást jelentett. Az eladni szánt könyveket megtisztogattuk, a számfűle-

ket kisimítottuk. Becsomagolva kínáltuk eladásra. Voltak nagyon jó állapotban lévő könyvek. Gazdáik nagyon vigyáztak rájuk, esetleg ritkán forgatták lapjaikat. Voltak megviselt állapotú könyvek, akadtak saláták is, de ezekből sem hiányzott egyetlen lap sem. A könyvek ára és az állapotja egyenes arányban állt. Szép könyvek drágábbak, a használtabbak olcsóbbak. Alkudni is lehetett. Mindenki arra törekedett, hogy egy kis haszonnal adja el a könyveit. A tíz- vagy húszfilléres nyereség azután az iskola bejárata előtt üldögélő, cukorkát áruló néninél kötött ki. Nagyon jó üzletet kötött az, akinek csokoládéra futotta a nyereségből.

A másik tankönyvbeszerzési élményem már jóval később történt, az 1950-es évek végén. Akkor az ilkamajori iskolában tanítottunk, s a tankönyvellátás központilag történt. Egy bácsalmási könyvesboltban kaptuk meg a minden tanulónk számára megrendelt könyveket. Ez a bolt az iskolától 12-13 km távolságra volt. Miután a könyv járnai nem tud, a posta ilyen szolgáltatással akkor nem foglalkozott, nekünk kellett a könyvek kiszállítását megoldani. Sikerült is. A gazdaság igazgatója adott egy fogatot.

Augusztus végén, kellemes időben, reggel 8 óra körül felültem a kocsis mellé a bakra, s a két lovacska a poros, rázós makadámon lépésben és poroszkálva célba juttatott bennünket. Megérkeztünk. A könyvesbolt előtt megálltunk, én pedig be mentem az üzletbe. Az eladó kedvesen, előzékenyen fogadott. Közölte, hogy a

könyveket az elszállításra előkészítette. A boltban még egy másik hölgy is tartózkodott, akiről akkor még nem tudtam, hogy vevő-e vagy az eladó ismerőse. Ő a boltban nézelődött, hagyta, hogy mi a könyvek elszállítását minél gyorsabban lebonyolítsuk.

Az eladó gyorsan hozta elő a csomagokat, én meg vittem ki a bolt előtt várakozó szekérhez. A kocsis ponyvával beborította a szekér alját és oldalát, arra helyezte szépen, gondosan a könyveket. Már az utolsó csomagok kihordásához érkeztünk, amikor a boltos csendben megjegyezte, hogy egy kicsi probléma van: a megrendelt atlaszokból kevesebbet kaptak, nem tudja a megrendelt összes példányt átadni. Jókedvem pillanat alatt elszállt, vele együtt a lendületem is. Megdermedtem. Lassan erőt vettem magamon, és csendesen elmondtam az eladónak, hogy ezek az atlaszok tanyai gyerekek tanulmányait segítik, akik bizony messze laknak egymástól, s nem tudnak átugrani a szomszédba, hogy társuktól elkérjék néhány órára az atlaszt. A kiszolgáló megértően végighallgatott, de segíteni nem tudott rajtam.

Az eddig szótlannal álldogáló, nézelődő hölgy ekkor szólalt meg először. Odajött hozzám, bemutatkozott. Elmondta, hogy ő az akkori Tankönyvkiadó munkatársa. Közölte, hogy a boltvezetővel folytatott szavaim meggyőzték őt. Ha visszamegy Budapestre, azonnal intézkedik, hogy a hiányzó példányokat megkapjuk.

Megköszöntem a velünk való együttérzését, segítőkészségét, az eladónak pedig a szállítást előkészítő és segítő munkáját. A

kocsis az utolsó csomagokat is elhelyezte, ponyvával letakarta. Felültem mellé a bakra. Ahogy jöttünk, úgy csendesen és szerencsésen haza is érkeztünk. Egyik tante-rembe behordtuk a könyveket, osztályok és tantárgyak szerint szépen elhelyeztük az asztalon és a padokon.

A hölgy megtartotta ígését. Néhány nap múlva értesítést kaptam, hogy mehetek az atlaszokért. A kis Csepel, mintha érezte volna, milyen fontos feladatot teljesít, vidáman csettegve sietett velem Bácsalmásra. ott pedig hamarosan megkaptam a térképeket.

Nálunk a tanévnyitó előtt minden tanítványunk rendelkezett a tankönyvekkel, füzetekkel, írószerekkel, mindennel, ami a sikeres és eredményes oktató-nevelő munka egyik fontos előfeltétele. A tankönyvcsatát megnyertük.

Kovács T. László

Magyar jogértelmezés a Ferenc József-i aranykorban

1860 táján Óbudán Frankel doktor már széles körű praxist alakított ki. A tudós, hírneves orvos természetes vágya, hogy Leó fia kövesse az atyai pályát. Az 1844-ben született gyermek azonban semmi készletet nem érez arra, hogy kenyerét szellemi tevékenységgel keresse meg. Kézügyességét, mely majd kiváló esztétikai érzéssel fog ki egészülni, mesteremberként gyümölcsozta. Aranyművességet tanul ki, és Budapesten szerzett tudását Svájcban, Németországban és Angliában gyarapítja. A végcél a kifinomult kultúra és műizlés világfővárosa, Párizs. Szakképzettségét minősíti, hogy a főváros egyik legismertebb ékszerésznél kap állást. Virtuóz kézügyességére jellemző, hogy az egy napra kiszabott munkát három-négy óra alatt végzi el, és ezzel harminc frankot keres meg. A tisztos összeg még a méregdrága Párizsban is bőségesen fedezi létfenntartását.

Bár az ifjú Frankel idegenkedett az orvostudományi stúdiumoktól, nagy fogékonyságot mutat a szellemi élet egyéb területei iránt. Megismeri és tanulmányozni kezdi Proudhon és Saint Simon műveit, Blanquit, sőt később Marxot is. A 19. század második felére megindulnak azok a munkásmozgalmak, melyek a gyárakban megtermelt érték igazságosabb elosztását kezdik követelni. E mozgalom egyik ága vezet el napjaink nyugati szociáldemokrata pártjainak kialakulásához. Frankel nem csupán önművelő szobatudós, hanem a felszívott eszméket terjeszti is a munkásklubok gyűlésein. Mindemellett egyike maradna a kor ismeretlenségbe süllyedő politikai agitátorainak, ha egy történelmi esemény nem állítja rivaldafénybe.

1870 augusztusában kirobban a francia-porosz háború. A konfliktus valódi tétje: melyik állam legyen a kontinentális Európa vezető nagyhatalma. III. Napóleon császár könnyelműen túlbecsüli Franciaország katonai ütőképességét. Bő hónap telik csak el, és sorozatos vereségek után Sedannál az északi hadsereg fegyverletételre kényszerül. Fogóságba esik Napóleon is, és ezzel véget ér az úgynevezett második császárság.

Párizsban forradalom robban ki, majd megalakul a harmadik köztársaság. A császár kapitulálásával a háború azonban nem fejeződik be. A fővárost erődözet véd, és a negyvenezer főnyi katonaságot százezres nemzetőr segédhad egészíti ki. Párizs több mint négy hónapig áll ellen a német ostromnak. Bár az erődítményeket sikerrel rombolja a kitűnő porosz tüzérség is, az ellenségnek van egy veszedelmesebb fegyvere. Ez a hermetikusan szigetelő ostromzár. A kétmillió városnak nincsenek felhalmozott élelmiszerkészletei. Az inség mértékére jellemző, hogy az éhező párizsiak felfalják Castort és Polluxot, az állatkert két elefántját is.

A császári adminisztráció bukását követően megalakuló Thiers-kormány 1871. február 26-án békét köt Bismarckkal. Az ostrom idején elviselhetetlenné fokozódó nélkülözés azonban kirobbant egy második forradalmat. A március 18-án kitörő lázadás a munkásosztály és a nyomor egyéb üldözöttjeinek felkelése. A vezetést egy választott testületre, a biztosok tanácsára bízzák. Bár Frankel csak bevándorló, a közbizalom a munkaügyi- és kereskedelmi biztosi tisztséggel ruházza fel. A párizsi kommun működése mindössze két hónapra korlátozódik. Ugyanis a Versailles-ba települt Thiers-kormány – melyet országos választás juttatott hatalomra – nem tűri el az államban államként funkcionáló munkásköztársaságot. A háborúval nem sújtott országrészekből csapatokat vonnak össze, és Mac Mahon tábornok megindítja a főváros ostromát.

A beavatkozást drámai események teszik sürgetővé. A kommunárok elfogják és tússzá nyilvánítják a város tekintélyes személyiségeit. A cél Thiers kormányának sakkban tartása: támadás megkísérlésekor kivégzik a bebörtönzötteket. Ez nem üres fenyegetés. Május végén agyonlövik a letartóztatott notabilitásokat, köztük Párizs érsekét. A nyilvánvalóan bukott forradalom elkeseredett harcosai vandál módon pusztítani kezdik a műalkotásokat is. Felgyújtják a városházát, a Tuileriákat, és az

igazságügyi palotát. Ledöntik a francia nemzeti büszkeség bálványát, I. Napóleon diadalait megörökítő Vendome-oszlopot. A polgárháború teljes vadságában tör ki, és a kormánycsapatok május 28-án véres utcai harcban letörik a kommunárdok kétségbeesett ellenállását. Az elkeseredett tusában Mac Mahon hétszázötven katonát, ellenfelei húszezer harcost vesztenek. A számok aránytalansága nem a fegyverzet minőségi különbözőségéből adódik. A kormánycsapatok agyonlőnek minden lázadót, akit fegyverrel a kézben fognak el. A még tömegesebb megtorlás a pacifikáció után indul meg. Összesen harmincnyolcezer forradalmárt tartóztatnak le, és közülük hétezer deportálnak az óceániai Új-Kaledónia fegyenctelepeire.

Frankel a harcokban, erőszakos cselekményekben nem vett részt. Ennek ellenére magas hivatala – hiszen miniszteri rangú vezető volt – a legsúlyosabb büntetésre érdemesíti. Mivel nem sikerült kézrekeríteni, távollétében „in effigie” ítélik halára. Az aranyműves álcázta magát, és vándorkereskedőnek öltözve átsurran a kormánycsapatok őrláncán. Áthajózik a csatornán és Londonban megtalálja a remélt biztonságot.

Mivel a kommunárok közül sok ezren menekülhettek külföldre, a konok Thiers itt is folytatja üldözésüket. Külügyminisztere, Jules Favre körlevelet indít valamennyi európai francia követségre. Az utasítás utolsó mondatai a következők: „Nincs nép, amely büntetlenséget biztosíthatna számukra, nincs ország, amelynek ne jelentenének szégyent és veszedelmet. Amennyiben tehát tudomására jutna, hogy ilyen egyén lépte át annak az országnak a határát, amelynél ön akkreditálva van, járjon el a helyi hatóságoknál nevezett egyén letartóztatásának dolgában, s azonnal értesítsen bennünket, hogy kiadatási kérelemmel fordulhassunk a kormányhoz.”

Frankelen vélhetőleg erőt vett a honvágy, és elhagyja a biztos menedéket nyújtó Angliát. Hosszú odisszea után érkezik Bécsbe. Itt felismerik és letartóztatják. Az osztrák rendőrfőnök hajlandó a francia követ nyo-

matékos követelésének teljesítésére. Úgy tűnik, a munkaügyi biztost már semmi sem mentheti meg attól hogy szerényes ismeretséget kössön a guillotine-nal. Ekkor akcióba lép a tékozló fiú sorsát aggodalommal követő apa. A tekintélyes orvos megtalálja a magas és olajozottan működő kapcsolatokat. A Leó fiú kiadatása államjogi problémává nő, melyre a közös külügyminiszter, a hatalma csúcsán álló Andrássy Gyula is felneszel. Egy osztrák rendőrprefektus hogyan merészel kiadni a magyar korona fennhatósága alá tartozó alattvalót? – háborodik fel a kegyelmes úr.

A megszeppent bécsi főrendőr átadja foglyát magyar kollégáinak, és Frankel most már egy budapesti fogházban várja sorsa jobbrafordulását. Az illetékes magyar bíróság értesíti az ügy áthelyezéséről a francia igazságügyi minisztériumot, és kéri a kiadatást megindokló okmányokat. A válaszirát csupán a hadbírói ítéletet tartalmazza. A serény katonai jogászok nem bíbelődtek körülményeskedő bizonyítási eljárással. Frankel kommunár biztos volt, ennyi elegendő a legsúlyosabb büntetés kiszabására. Az aggályoskodó magyar táblabírák válaszolnak: nem az ítéletet, hanem a bűnösséget igazoló vizsgálati jegyzőkönyveket kérték! A francia fél nyilvánvalóan híján volt a perdöntő dokumentumoknak, és csak a foglyot kikövetelő jegyzéket ismételtetik. A hazai bírák ekkor lezárják az ügyet. A magyar törvények – írták a párizsi kollégáknak – csak olyan vádlott elítélését engedik meg, akinek bűnössége alapos vizsgálattal meggyőzően bebizonyosult. Mivel Frankel ügyében ilyen dokumentumokat nem prezentáltak, a kiadási kérelmet visszautasítják. Ezt követően a foglyot szabadlábra helyezik.

A magyar jogrend következetességének második manifesztálása a Miskolc környéki, 1890 táján tartott hadgyakorlathoz kapcsolódik. A kék és zöld színekkel megkülönböztetett csapatok bonyolult és ármányosan tervezett hadműveletekben mérköznek egymással. E militáris játékokat megsejtelíti a legfőbb hadúr, Ferenc József is. A jeles esemény iránt nagy érdeklődést mutatott a honi és nemzetközi sajtó. A hadvezetés és a császár ugyan eredendő ellenszenvet táplált a hírlapírókkal szemben, ezúttal azonban sorompóba lépett a magyar kormány is. A hadi kiadások összege heves parlamenti támadások célpontja minden évben. Kedvezően befolyásolná a közvéleményt és áztatná az ellenzéki honatyák puskaporát, ha a hírlapok elismerően számolnának be hadseregünk nagyszerű harcképességéről. Végül a császár és a vonakodó

vezérkar is belátja, hogy a századvégre a sajtó a negyedik hatalmi ág rangjára emelkedett. Jóindulata, nyájas rokonszenve hasznos támasza lehet még az Isten kegyelméből származtatott császári hatalomnak is. Így a magyar és külföldi sajtó negyvenfős keretet kap képviselői számára.

A hegyes-dombos hadművelési területen való gyors mozgás egyetlen eszköze ekkor a paripa. A lovasezredek tehát utasítást kapnak, hogy a tartalékukból a zsurnaliszták számára is prezentáljanak táltosokat. A Miskolcra vonaton érkező urakat a peronon fogadta az összekötőtisztnek kijelölt főhadnagy. A pályaudvar előtti téren negyven felnyergelt ló várakozott. Nyakukba akasztott tábla jelezte, melyik hírlap tudósítójának utalta ki őket a hadvezetőség. A részben városban nevelkedett tollforgatók nem mindegyike volt gyakorlott lovas. Némileg idegenkedve szemlélték az álnokul leszegett fejű pegazusokat. Pedig még sejtelmük sem volt arról, hogy a kontingens leadásakor a huszárok a legmakrancosabb, legnehezebben irányítható állatoktól szabadultak meg. Azt természetesen ekkor még a legélénkebb fantáziájú riporter sem láthatta előre, hogy a gyanútlan lovasuk kezéből mikor fogják kiragadni a kezdeményezést.

A hadgyakorlat napjaiban a hullámos terepen a hírlapírók még valahogyan elboldogultak a kincstári jószágokkal. A gyakorlott huszárfőhadnagy szakszerűen terelgette a gondjaira bízott bandériumot. Az okos állatok azonban hamar kitanulták, hogy az irányító akarat az ő fejükben, és nem a gyepőlőszárat tartók koponyájában fészkel. Ezt majd a legalkalmatlanabb pillanatban bizonyítani is fogják.

A műveletek befejezése után a csapatok a Legfőbb Hadúr előtt díszmenetben vonultak el. A tribünön helyet foglaltak a tábornoki karon kívül a nagykövetségek katonai attaséi. A jeles alkalomra illően kiöltöztek a zsurnaliszták is. A szemlén azonban nem lóról szállva, hanem paripáik hátán sorakoztak fel. Úgy látszik, a főhadnagy sem gondolt arra, hogy az álnok huszárlóvak galibát okozhatnak. A katonai protokoll szerint a fegyvernemek előírt formában, zsinóregyenes sorokban masíroznak el az emelvény előtt. A felvonulást egy huszárregiment zárja le. A parádésre csutakolt, bőven zabolt paripák szinte taktusra lépve haladtak el ő császári fensége előtt. Az ütemet jó torkú legények trombitaharsogása diktálta. Ez lett forrása a bajnak. Elsőként Futaky szerkesztő táltosa csapta félre a füleit, és fegyelmezett huszárlóként fürge galoppban csatlakozott a

menethez. Másodikként Barna Dóri hátasa ugrott meg és vágatott a vezér nyomában. Mint mondtam, az újságírók gyenge lovasok lévén csupán rakományai és nem irányítói a táltosoknak. Képtelenek voltak a példát követni kívánó állatok megfékezésére, és másodpercek múlva lovasok gomolygó tömege követte a két vezért. A szalonkabátos, keménykalapjukat és cilinderüket szorongató, zsinóron röpködő cvikkerük után kapkodó urak legfőbb igyekezete az volt, hogy nyeregben maradjanak.

A mintaszerű militáris formációkat követő zilált lovascsapat elképesztően komikus hatást keltett. Ferenc József ugyan rezzenéstelen arccal viselte el a sajtó programon felüli produkcióját, a tábornoki kar és a diplomaták azonban pukkadóztak a harsány nevetéstől.

A bohócmutatványra fajuló végjáték egy vidéki város anekdotaelemévé fakult volna, ha más esemény nem emeli politikai ügyé a sajtó miskolci vendégszereplését. A vezérlő mögött üggető Barna Izidor (ezt a keresztnévet alakították Dórivá), a Budapesti Hírlap munkatársa egy vakmerő csínyet követett el.

Tudnunk kell, hogy Ferenc József önmagát a birodalom első tisztviselőjének tekintette, és hivatalát imponáló buzgalommal látta el. Hajnalban kelt, és szigorú időbeosztást tartva naphosszat serénykedett az íróasztalán felhalmozott akták feldolgozásával. Az természetes követelmény, hogy fontos államügyek iratai mind áthaladjanak a császár kezén. A Burg e szorgos bürokratája azonban olyan jelentéktelen ügyekkel is foglalkozott, melyek ésszerű beosztással kisebb felhatalmazású hivatalokban is elintézhettek lettek volna. Természetesen arról nincsen szó, hogy az ötvenmillió Monarchia minden ügyirata császári jóváhagyás szűrőjén haladt volna keresztül. Annyi azonban bőven akadt, mely a lényeges okmányokhoz elegyítve kitöltötte a kishivatalnoki ambíciókkal bíró bíborbanszületett munkanapját.

Nos, a Kaiser e létszükségletéről a hadgyakorlat idején sem mondott le. Szabad óráiban szállodai íróasztalához telepedett, és a reá váró döntéseket hadúri mivoltában sem halasztotta el. A feleslegessé vált iratokat – szokásához híven – a papírkosárba hajította. A hadműveletek befejezésével az udvartartás útra kelt, hogy visszatérjen a császárvárosba. A szemfüles Barna Dóri viszont felbérelte a nagyúr szobainasát, hogy a papírkosár tartalmát – illő tiszteletdíj ellenében – néki szolgáltatssa ki. Ne törjünk túl hamar pálcát a magyar riporter alattomosnak tűnő ügylete felett. Ez idő

tájt egy olyan tekintélyes testülettől, mint a francia Deuxième Bureau, rendszeres javadalmazást húz a német nagykövetség takarítóasszonya. Feladata mindössze annyi, hogy Schwarzkoppen ezredes katonáinak papírkosarának nyersanyagát rendszeresen szállítsa Henry őrnagynak, a kémelhárítás helyettes parancsnokának. Így kerül elő a hírhedt „bordoro”, melynek alapján a szerencsétlen Dreyfus kapitányt ártatlansága ellenére elítélik.

A császári papírhulladék elzsákmányolása váratlan eredményt gyümölcsozott. Az értékes lelet II. Miklós cár két táviratának desifírozott szövege volt. A reflexióból következtetni lehetett Ferenc József telegramjának tartalmára is. A logikus rekonstrukció viszont kétségtelenné tette, hogy a Burg a magyar érdekekkel ellentétes terveket szövöget. A felfedezés nem maradt Barna Dóri magányos morfondírozásának zárt körében. A zsumnaliszta tevé-

kenységének fő mozgatóereje a rejtett szenzációk nyilvánosságra hozása. Barna Izidor sem késlekedett, hogy a táviratok szövegét a Budapesti Hírlap hasábjain közzétegye. A magyarság még négy évtized múltán sem engesztelődött meg a Kreml irányába, melynek ura a győztes magyar forradalmat özönlő sáskahadával vérbe fojtotta.

A hírlapi közlemény bombarobbanás erejével hatott a politikai körökre és a közvéleményre. A Budapesti Hírlapot azonban felindultan és felháborodva forgatták bécsi főméltóságok is. A galád indiszkrét felbőszítette az aulikus nagyurakat. A főudvarmesteri hivatal haladéktalanul érintkezésbe lép a magyar minisztériumokkal. A főudvarmester fennhatósága nem érvényesíthető közvetlenül a magyar alattvalókra, ezért a budapesti kormányt kéri fel az elvetemült riporter példás megbüntetésére. Az energikus felszólítást követően az igaz-

ságügy-minisztérium juris prudens elméi adják össze az eszközt, hogy tanulmányozzák a példátlan cselekmény jogi megtorlásának lehetőségét. Aggályosan körültekintő és gondos vizsgálódás után arra a következtetésre jutnak, hogy a pimaszul indiszkrét zsumnaliszta bíróság elé citálására nincs lehetőség. A Büntetőtörvénykönyvben nem található egyetlen olyan passzus sem, mely Barna Dóri cselekményének elmarasztalására alkalmas lenne.

A Burg az elutasításba nem törődik bele. Hajthatatlanságában nyilván közrejátszik, hogy a császár bizalmas iratainak hanyag kezelésében ludasnak érzik magukat. Szívóskodásuk azonban hajótörést szenved a logikusan érvelő magyar jogtudósok makacs ellenállásán. Így a Budapesti Hírlap jeles munkatársa ép bőrrel ússza meg a meglehetősen impertinens indiszkrét által magára zúdított monarchikus harag viharát.

Dr. Dániel József

Eötvös Károly, Fischer Lipót és sok minden más

Magam is ügyvéd-író volnék, ezért vonzódom az ügyvéd-írókhoz. Azokhoz is, akik életük egy szakaszában voltak ügyvédek és máskor írók, mint Katona József, Vörösmarty Mihály vagy Mészöly Miklós, de még jobban szeretem és becsülöm azokat, akik egyszerre üzték a két mesterséget. Ezek közül a kedvencem Eötvös Károly, aki 1842. március 11-én született Mezőszentgyörgyön, akkor még Veszprém vármegyében. Eötvöst nem csak azért szeretem, mert egy napon születünk, (alig 108 év különbséggel), hanem stílusáért. Eötvös sokban egyezik Mikszáthtal, maga is évtizedekig parlamenti képviselő volt (igaz mindvégig ellenzékben, nem úgy Mikszáth), elbeszélő prózája sokszor anekdotikus, karcolatai, visszaemlékezései azonban élőbbek és könnyebben olvashatók, mint Mikszáthéi. Nagy prózában persze Mikszáth verhetetlen, nem csak mennyiségileg, de minőségileg is. Igaz, Eötvös sosem írt nagyregényt, mert nem volt rá ideje. Mindvégig hű maradt ügyvédi irodájához, és legismertebb könyve is (A nagy per) élő dokumentum arról a tisztaeszlezi perről, amelyben ő volt az első védőügyvéd. Mindketten liberálisok voltak, az 1867 után kezdődő szűk ötven év politikai filozófiájának élharcosai, a polgári liberalizmus minden erényét és minden hibáját képviselték és viselték. Ez az ötven év ma úgy maradt meg a nemzet köztudatában, mint a felemelkedés, a polgároso-

dás, a prosperálás évtizedei. Soha annyi épület nem épült; ma is, ami szép ebben az országban és vállalható, az akkor épült. Iparosodás, kapitalizálódás, kulturálódás. Arany 1882-ben 65 évesen már becsukja Kapcsos könyvét, ő már nem akar ebben az új, rohanó világban élni. Megértem. Jöjjenek a fiatalok, a Kőszívű ember unokái, ahogy Nemeskürty István találóan megnevezte e kor prominenseit, vagy ahogy Szekfű Gyula kategorizálta, a „második nemzedék”. Innen visszanezve tetszetős az öt évtized látványos fejlődése, de ma már tudjuk, ez alatt az öt évtized alatt minden évvel gyorsabban és gyorsabban rohant az ország a vesztébe, előre azon az úton, amelynek a végén ott állt a helységnévtábla: Trianon.

A magyar mindig szangvinikus, könnyen lelkesedő nép, ezért azok tudják leginkább lelkesíteni, akik erre a tulajdonságára apellálnak. Akik kiállnak a piactérre és harsogó hangon nagy lözungokat mondanak, nemzeti érzésre hivatkozva, csak néha maguk is túllőnek a célon. Májig a 3200-nál valamivel több hazai helységben a legtöbb utcát arról a férfúróról nevezték el, aki – meggyőződésem – többet ártott a nemzetnek, mint használt. Kossuth Lajosról van szó, aki semmit sem alkotott, annál többet rombolt. Merész kijelentés, és a bizonyítás egy ügyvédnél elengedhetetlen. Nos:

Eperjes Károly mesélte, hogy vidéki általános iskolásként a tanárjuk felhozta

őket Budapestre, felvitte a Halászbástyára és körbemutatott. Ott lent az a Lánchíd, amit Széchenyi hozott létre, mögötte a Tudományos Akadémia, azt is. Távolabb, a Rákóczi út mögött a Lóversenypálya, amely szintén neki köszönhető. De itt van a Semmelweis utca sarkán a Nemzeti Kaszinó, a Dunán áll egy átalakított gőzhajó, mert a gőzhajózás is neki köszönhető, sőt maga a Duna hajózhatósága. És aztán még sorolta hosszan, mi mindent kapott a nemzet a gróftól. – És Kossuth? – kérdezték a gyerekek az akkor már lebontott Kossuth-híd felé tekintve. A tanár elővett egy ötforintost, rajta a kormányzó arcképével. – Ő ezt adta nekünk – mondta.

Kossuth – bár ügyvéd volt – és (hírlap)író, mégsem gondolkodott jogászként. Mi a jogászai gondolkodás? Lépéseim lehet következményeinek kiszámítása, legalább három lépésre előre (és még sok más). Kossuth 1849 áprilisában nem gondolkodott előre, mert ha azt teszi, sosem mondja ki a trónfosztást. Ez volt az a döntés, ahol már nem volt, aki tanácsot adjon neki. Akkor már nem tudta követni a kormányzót sem Batthyány, sem Deák, mindkettő visszavonult, nem azért, mert nem szerették nemzetüket, hanem mert szerették. Kossuth ezzel a detronizációval átlépett egy határt, s ez felesleges volt. A sikeres tavaszi hadjárat folytán tisztességes békét lehetett volna kötni, de Kossuth nem békét akart, hanem totális győzel-

met. Csak arra nem gondolt, hogy ez már európai méretekben kelt reakciókat, a koronás fők nem szeretik a szellemet kiengegni a palackból. 1849. április 14-nek következménye a cár seregének felvonulása, ennek következménye Világos, melynek következménye a Bach-korszak, amelyből következik a kiegyezés, a kiegyezésből a Monarchia, a Monarchiából a Hármas szövetség, s ebből következik az 1914. évi hadüzenet és az 1918-as kapituláció, a háború elvesztése és a vége Trianon. A dominók ott indultak el Debrecenben. S ami végképp nem szimpatikus, a kármentő Görgey árulóvá kikiáltása, s miközben az igaz embereket akasztják és lelövik, a kormányzó az Újvilágban azok vérén csinál hősi karriert, akiket ő vitt a végzetbe. S utána majd fél évszázadig kibicel a hazai partihoz, figyelmen kívül hagyva a kibicség főszabályát: a bele nem szólás kötelezettségét.

Vissza Eötvöshöz, aki most már majd száz éve a veszprémi temetőben nyugszik, s akinek összes műveit huszonnégy kötetben adta ki a Révai testvérek Rt 1900-tól. Eötvös legismertebb könyve az *Utazás a Balaton körül*, amely harminc évvel később meséli el öt tudós értelmiségi (Gyulai Pál, Salamon Ferenc, Nagy Miklós, Szilágyi Sándor és Eötvös) utazását ha nem is a Balaton körül, de végig az északi partján, amely Eötvös saját vadászterülete, Veszprém és Zala vármegye akkor még élő betyárjaival, füredi savanyúvizével, tihanyi remetelakjaival, és mesél, mesél, sztorizik ez a bölcs öreg ügyvéd (annyi idős, midőn írja, mint én most). Akármerre mennek, az úszó jégtáblán rekedt halászoktól a sümegei kékfestőig, az élettársa után haló nap számostól Kisfaludy Sándorig, történet történet hátán, Répa Rozi és Sobri Jóska, Ranolder püspök és Ramasetter vállalkozó. A tempó a lényeg, az a lassú, ráérős mesélés, amely olyannyira elüt napjaink rohanásától. Gyulai Pál és Salamon Ferenc ahogy felmászik a Csobánca, mintha ma jönnének a szőlőm melletti földúton, és a csobánci pince tulajdonosa nem engedi őket egy-egy pohár bor nélkül továbbmenni, mert ahogy mondja: „Az ősi erkölcs azt parancsolja, hogy egy pohár borral minden ismeretlent, akit a sorsa arra visz, meg kell kínálni.” (Igyekszem e szokást én is betartani). Itt jegyzem meg – anekdota –, hogy Gyulai Pál olyan híresen alacsony ember volt, hogy egyszer egy társaságban ugratták emiatt, mire megunva kitört: – No, hallják az urak, láttam én már kisebb embert is magamnál! Mire Deák a maga szokott humorával megjegyezte: – De nem in-

gyen. Egyébként Eötvös Deáknak legnagyobb tisztelője, párt- és képviselőtársa és életének megörökítője volt. Két kötetben dolgozta fel Deákról szóló írásait, születésétől haláláig, amelynek hiteles szemtanúja volt ott az Egyetem téri, azóta már lebontott házban.

Miért írok én bajai a bajaiaknak Eötvösről? Mert, ahogy összes műveit olvasom esténként az ágyban nagy élvezettel (és sokszor éjjel a nem alvás óráiban is), találtam egy érdekes, bajai tárgyú írást. Az írásban az ügyvéd Eötvös történetét meséli el Eötvös, az író. Íme:

„A múlt század nyolcvanas éveiben történt az eset. Orvos keresett fel Bajáról azzal a szándékkal, hogy komoly orvosi dolgot tanácskozni akar velem. Nevét nem mondom meg. Nem szép dolgokat mívelt, meg is halt már régebben, nevét tudunk nem szükséges.... Az eset ez. Volt Baján egy vagyonos, tőkepenzes, zsidó ember, a neve Fischer Lipót. Vagyonát egy millió forintra becsülték. Valamikor kereskedő is volt, de főleg azzal foglalkozott, hogy pénzeket adott ki kamatra. De nem volt uzsorás. Úgy mondták, elég tekintélyes embernek tartották Baján s eléggé becsülték is. Abban az időben már öreg ember volt, túl a hetven éven. Se felesége, se gyereke nem volt, vagy legalább vele nem volt. Csaknem magányosan élt, agglegény, vagy özvegyember módjára. Volt egy vagy két szolgálattevője, de állandó társasága az orvos volt. Az az orvos, aki engem fölkeresett. Rokonai azonban voltak, akik joggal számítottak a majd egykor rájuk néző örökségre. Egyszer az öreg Fischer elkezdett végrendekezni. Rendelt például egyik rokonának kétszázezer forintot. Az orvos odament a rokonhoz, elmondta, hogy erre a rendelkezésre ő bírta rá az öregot, kéri tehát jutalmát, jutalékát. A rokon meg is adta a busás jutalékot. Az orvos vérszemet kapott. Elment a másik rokonhoz s tetemes jutalék mellett ajánlkozott arra, hogy Fischerrel olyan végrendeletet csináltat, amilyent ez a rokon óhajt. Megalkudtak és Fischer csakugyan olyan végrendeletet csinált újra. Az orvosnak efféle ravaszsága ismétlődött legtöbbször. Az öreg Fischer egymás után csereberélte a végrendeleteket... Az orvos szakadatlanul rakta zsebre a busás összegeket. Elvégre feltűnő lett a dolog a rokonok közt. Hol hozzájutottak, hol elesetek az örökségtől. De könnyen ki lehetett számítani, hogy ha sokáig így megy a dolog: akkor utóbb az öreg Fischer pénze is, a rokonok vagyona is az orvos zsebébe költözik. Fellázadtak a rokonok, nekiestek az orvosnak: Azt állították, hogy az öreg

Fischer bolond, az orvos ráncigálja orránál fogva, meg is fenyegették az orvost büntető feljelentésekkel komolyan. Így került hozzám az orvos azzal a kéréssel, vizsgáljam meg az öreg Fischert s jelentssem ki, hogy nem bolond. Az én szavamnak a fellázadt rokonok szentül hisznek, s akkor ő megmenekül. Az orvosnak se arca, se tétovázó szeme, se kapkodó beszéde nekem nem tetszett. Faggatásomra beismerte, hogy a rokonoktól csakugyan kapott a végrendeletekért jutalmakat. Ez meg még úgy se tetszett. Láttam, hogy az orvos nem igaz úton járó ember. Elmentem Bajára. Nagyon érdekelt az eset. Meglátogattam az öreg Fischert. Baján nem vagyok jártas. Ezt a derék várost nem ismerem. Kétszer voltam ott életemben s mindig csak futólag. Hol, melyik utcában lakott az öreg, bizony nem tudom. Jó természet, emeletes házban, egy emeleten lakott, kissé rideg, hideg, régi bútorzatú szobában. Divatnak, asszonyoknak, naponkénti porolásnak semmi nyoma. Szinte csodálkoztam, hogy így lakik egy milliomos. Magas sovány, egyenes természet. Egykor barna, most már deres haj, bajusz, szakál. Redők az arcon. Bizony lenéztem én az arcáról jó hetvenöt évet. Nem mondtam neki, hogy azt akarom tudni: bolond-e vagy nem. Hanem azt mondtam, hogy Bajára vezetett utam, jó híréről-nevéről régóta ismerem, meg akartam látogatni. Ő is nagyon ismerte az én nevemet s látható szívességgel fogadott. Elkezdtem vele beszélgetni. Hogyan élt fiatal korában? Volt-e sokszor beteg? Mi baja szokott lenni? Miként szerezte a vagyonát? Mikor épült az a ház, amelyben lakik? Ki építette? Melyik rokona legjobb öhozá? Haragszik-e sokat? Melyik párthoz tartozik? Okosan, kimerítőleg, vidáman felelt mindenre.... Vidámsága különösen feltűnt. Nem nevető, kacagó, zajos vidámsága volt, hanem állandó derűs, mosolygó arca, szíves beszéde. Legjobban szeretett arról beszélni, milyen sok pénze van. Az aggkori elmeengülés semmi súlyosabb tünetét nem vettem rajta észre. Hogy akaratára gyöngye volna, elhatározása pillanatnyi és ugrándozó éppen nem vettem észre. Hogy környezői csak játszanának akaratával: eszembe se jutott. De mindezt nem is volt alkalmam. Hiszen magaviseletének megfigyeléséhez hetekre, hónapokra lett volna szükségem. De egy tünethez mégis eljutottam... Kérdeztem tőle, ismerte-e Tóth Kálmánt, a költőt, Baja egykori követét, jó barátomat? – Ismertem. Engem szeretett. – Hogy történt az, hogy ő olyan sánta ember volt? – kérdeztem. Nem volt Tóth Kálmán sánta, hanem kísérletet akartam

tenni, vajon rá tudnám-e beszélni, hogy sánta volt. Kérdésemre gondolkozott, s azután felelt. – Nem volt Tóth Kálmán úr sánta. – Hogy ne lett volna, már azt én csak jól tudom. Gondolkodjék csak kissé Fischer úr! Perc múlva felelt. – Csakugyan, most már én is emlékszem, hogy én ezt el tudtam felejtetni. Igazán gyanús más tünetre nem akadtam az alatt a másfél óra vagy két óra alatt, amelyet társaságában töltöttem... Meg is mondtam az orvosnak, hogy én az öreg Fischert elmebetegnek mondani nem tudom, de azért rám, mint tanúra ne hivatkozzék, mert miattam lehet aggkori elme gyöngülése.... Az a sokféle végrendelet, az az időnként gyorsan változó elhatározás, s Tóth Kálmán sántaságáról való szeleburdi

nézetváltozása minden esetre gyanús. Az öreg Fischer Lipótot ezután csakhamar kétségtelen aggkori elme gyöngülésbe esettnek tartotta minden rokona, ismerőse és orvosa. Azt a lelkiismeretlen orvost elzavarták mellőle s azután rögtön megszűntek a végrendeletgyártások.” (*Nagyokról és kicsinyekről* (Révai testvérek Irodalmi Intézet Rt. 1906. 239-243. old).

Kérdések: Fischer Lipót és Fischer Sámuel azonos vagy sem? Ki volt ez a figyelemreméltó és máig toposz orvos? Kik voltak az örökösök? Mennyi a történet epikai hitele? Mennyit keresett a jó Eötvös a bajai orvoson? (Remélhetőleg sokat). Mindezen kérdésekre valaki bizton tudja a választ. Talán éppen Baján.

Én Eötvös Károlyt jöttem e tárgy apropóján dicsérni és mellékesen Kossuthot marasztaltam el, ami bizonyára sok mindenkinek nem tetszik. Eötvösnek sem tetszene, mert rajongott az Öregért. (Mentségemre szóljon, hogy én Baján a gróf Batthyány u. 4-ben születtem, s nem a Kossuth utcában.) Batthyány nem emigrált, és nem élt 92 évig. Ő fél térdre ereszkedve nézett szembe a puskacsövekkel, amikor 42 éves volt.

Jávor Béla

Ha olvasóink közül valaki tudja a választ a szerző fentebb megfogalmazott kérdéseire, kérem, közölje velünk. Kossuth Lajos történelmi szerepének megítélésével kapcsolatban is várjuk észrevételeiket.

Bácskai disznóságok

Disznóvágási szokások Mélykúton

A húsfélék között kitüntetett szerepe volt a sertésnek. Ez adta a legfontosabb alapanyagot, a zsírt és a szalonnát. A nehéz fizikai munkát végző parasztember minden korban jobban becsülte a szalonnát, mint a húst. Ezért a szalonna mindig drágább volt a húsnál. Még a 17-18. században sem sütöttek ki zsírt a szalonnából, minden zsiradékot szalonna formájában tartósítottak. Ha zsírra volt szükség a későbbiek során, úgy a főzéskor kiolvasztottak egy darab szalonnát. Ezért volt régebben a legelterjedtebb sertésfajtánk a mangalica, amely tipikusan zsírsertés. A nehéz nyári munkákat nem is lehetett volna bírni joghurttal, müzlivel. A sertés darabolásának módja, a húсок és a szalonna tartósításának mikéntje, a töltelékek készítésének gyakorlata tulajdonképpen a középkor végére kialakult, s azóta érdemben nem változott. Mára a sertéshús fogyasztása jelentősen visszaesett. Az 1980-as években hazánkban még mintegy tízmillió sertést tartottak. 2004 decemberében az állomány már csak négymillió volt, s ez a szám azóta is folyamatosan csökken. Az Európai Unióban átlagosan 44 kg az egy főre jutó átlagfogyasztás. Magyarországon évente 28 kg sertéshúst eszik az átlagember.

Szent András napja (november 30) a hagyomány szerint a disznóvágások kezdete. Az utolsó nap nincs ilyen pontosan meghatározva, mindenesetre a magára valamit adó gazda márciusban már nem rendezett disznótort. A hűtőládának köszönhetően ma bármikor, akár nyáron is lehet disznót vágni, de ilyenkor a húсоkat kizárólag a fagyasztó-

szekrénybe teszik, nemigen készítenek hurkát, kolbászt, sonkát, és az egész eljárás hangulata messze van az igazi, téli disznótortól. Régebben szinte nem volt olyan reggel, hogy valahol a közelben ne visított volna egy halálraitelt négy lábú. Európai Unió tagságunk óta csendes a falu, disznót csak kulturáltan, csendben szabad ölni.

Az 1940-es évek végén, az 1950-es évek elején – a szocializmus dicsőségére – szintén csendben vágtak az emberek. Ez volt az ún. feketevágások korszaka. Ugyanis vagy egyáltalán nem lehetett saját célra disznót vágni, vagy a hús nagyobbik részét be kellett szolgáltatni (természetesen térítés nélkül). A disznóvágás szándékát kötelező volt előre bejelenteni a község házában. Rendőrök, mezőőrök járőröztek a faluban, a tanyák körül. Ha sivitott a disznó, akkor biztosan számítani lehetett rá, hogy hamarosan megjelennek az ellenőrök. Emiatt igen kapós volt az olyan böllér, aki hang nélkül tudott disznót ölni.

A disznóöléshez a paraszt családfelek mind értettek valamilyen szinten, de azért a böllérek is megéltek. A szegényebb emberek szakosodtak erre a hivatásra kerestük kiegészítéseként. Disznóölések idején az egész falu böllérré változott. Ha mégis volt – mert volt – olyan pantallós, aki nem értett ehhez a mesterséghez, akkor a két mester, Rajmund Béla bácsi, meg Szvetnik Lajos irtotta a rőfögőket. Nem minden családban volt férfiember, és a jómódúak is örömmel átadták a disznóvágás főszerepét. A disznóvágás központi alakja ugyanis a böllér. Egyrészt a vágás szakértelmet, gya-

korlatot igényel, másrészt saját disznáját nem mindenki öli meg szívesen. Ki lehetett böllér? Mindenekelőtt csakis férfiember. Nem árt, ha jó erőben lévő, mivel gyakran 2-3 mázsás disznóval kell megbirkózni. Egy kis fifika sem árt, mert néha csak fondorlattal lehet a vesztét sejtő állatot az óljából kicsalogatni.

A disznóvágás előtti napon már volt teendő. Az előző napon az állat már nem kapott enni, hogy bele könnyen tisztítható legyen. Elő kellett készíteni a szerszámokat, edényeket. Meg kellett élezni a késeket, húsdarálót. Gondoskodni kellett a kellő mennyiségű fűszerről. Este korán kellett lefeküdni, mivel másnap korai volt az ébresztő. A disznótoros házban korán reggel, még világosodás előtt jelentkezett munkára a böllér. A férfiak pálinkával bátorították magukat a nagy munkára. Az elkábított állat nyaki ütőerét átvágva kivérezgették. A disznót forrázással vagy perzseléssel tisztították. Régebben szalmával perzseltek, manapság a gáz az elterjedt. A még egész disznót kétféleképpen lehet bontani. Karajra bontáskor az állatot a hasán kezdik el bontani, míg az orzára bontásnál éppen ellenkezőleg, a hátán kezdik el a bontást. A múlt század végén nálunk csak hivatásos hentesek bontották a disznót úgy, hogy a gerincoszlopot kettéhasítva karajt kapjanak. Mindenki más úgy járt el, ahogy a vidéki háztartások jelentős része még ma is teszi: egy darabban emelték ki a gerincet, amit így orzára neveztek. Így kaptak eleink szép, nagy, egész szalonnát.

Miután a böllér a disznót szétbontotta, hülhet a hús, jöhetett a reggeli. Reggelire a pálinka vagy boros tea után általában az első combból levágott húscsíkokat ették sütvé, de helyenként hagymás sült vér járt. A felfogott vérbe sót dobtak, kevergették, majd vöröshagymával megsütötték. A legtöbb helyen a vért a hurkakészítésre tartogatták, reggelire való elfogyasztását prédának tartották.

Reggeli után történt a húсок szétválogatása, a sonka, szalonna megformálása, a belsőségek abálása, előkészület a kolbász készítéséhez. A nők végezték a béltisztítás kényes és nem éppen gusztusos munkáját.

Az ebéd általában orjaleves, paprikás. Utóbbinak Mélykúton kahurma a neve. Nem állítom biztosan, hogy ez is szlovák örökség. Mindenesetre elgondolkodtató, hogy a szintén részben szlovák eredetű Miskén is így nevezik a disznótoros paprikást. Az összegyűjtött húsokat (amelyeket más célra használni nem tudtak) mosatlanul a lábasba tették rétegesen: egy sor hús, egy sor vöröshagyma (karikára vágva, nem apró kockára), rá kis mennyiségű törött paprika, só, majd újra kezdődött a berakás az előző sorrendben. Nagyon kicsi vizet öntöttek rá. Kenyérrel, esetleg főtt krumplival ették. Sietni kellett vele, mert ebből vittek kóstolóba a szomszédba, és megszólták volna a háziasszonyt, ha csak késő délután vitte volna a kóstolót. A kahurmából este, a tor végén, a jelenlévők a maradékot hazavitték az egyéb kóstoló (hurka, kolbász, sült hús, tepertő) mellett.

Délben nem ettek sokat, hiszen volt még munka bőven, s teli hassal már nem szívesen dolgozik az ember. Ebéd után jöhetett a hurkakészítés, illetve a kolbász töltése. A nők kisütötték a zsírt, bár volt, ahol ezt a munkát másnapra hagyták.

Végül jöhetett a bőséges vacsora. Ilyenkor nemcsak azok lehettek jelen, akik egész nap dolgoztak, hanem mások is meghívást kaptak a lakomára. A módosabb gazdák meghívták a plébánost, iskolaigazgatót. A szokásos menü: orjaleves, sült hurka, sült kolbász, töltött káposzta. Rétes, hájas tészta (dióval, mákkal vagy szilvalekvárral) vagy fánk akkor, ha volt elég asszony a toron. Ha csak a háziasszony volt jelen, akkor neki erre már nem jutott ideje. Mindezek elmaradhatatlan kísérőjeként bor, pálinka. A vacsora végeztével a vendégeknek kóstolót illett adni. Azok, akik nem voltak jelen a disznótoron, másnap kaptak kóstolót a sokféle finomságból (hurka, kolbász, sütnivaló hús, tepertő), bár ez nem volt általános.

A disznótori vigasságot színezte a maszkák látogatása vacsora után. Ez nem volt elmaradhatatlan velejárója a tornak, de na-

gyon emlékezetessé tudta tenni. A maszkák a rokonok, ismerősök köréből kerültek ki. Próbálták felismerhetetlenné tenni magukat. Arcukat bekormozták, a férfiak nőnek, a nők férfinak öltöztek. Az illem úgy diktálta, hogy nem volt szabad felismerni őket, de főként nem volt szabad azt a maszkák tudomására hozni. Ellenkező esetben a maszkák megverték (no nem nagyon!) a háziakat. Meg kellett őket kínálni a vacsorára készített ennivalóval, innivalóval. Néha zenész kísérte a maszkákat és akkor táncra perdültek a háziakkal.

Több helyütt megtréfálták valamelyik résztvevőt. A töltött káposztánál valamelyik tölteleket kicserélték egy előzőleg megfogott, élő verébbel. A tálalt úgy forgatták, hogy a megtréfálni kívánt személy mit sem sejtve lehetőleg az így előkészített fejet vegye ki. A káposztalevelet felvágva a veréb kiröppent. Ezt a tréfát egy időben a lakodalokban is alkalmazták, főként a násznagyokat megtréfálva. Mivel gyakran sértődés lett a tréfa vége, így elhalt ez az érdekes szokás Mélykúton. Szelidebb változata az volt, hogy a káposztalevélibe a szokásos töltelék helyett vöröshagymát tettek.

A disznóvágás után akkor készítettek kocsonyát, amikor már a gyorsan elfogyasztandó ételeket (paprikás, hurkák, sülték) megették. Emiatt a beleváló húsokat meg kellett füstölni. Sok ember vélekedik úgy, hogy finomabb a kocsonya füstölt húsból, mint ha az csak le lenne sózva. A hozzávaló húsokat (láb, farok, fül) bő vízben lassú tűzön megfőzték; petrezselyemmel, vöröshagymával, fokhagymával, zellerrel, borssal ízesítették. Amikor megfőtt, kicsiny tálakba kiadagolva kihűtötték, míg meg nem dermedt. Tetejét kevés törött paprikával megszórták. Pár napig fogyasztható volt hűvös helyen tárolva.

Sok helyt nyomban a disznóölés után megkezdték a szappanfőzést, egyrészt, hogy a szappannak való meg ne bűdösödjék, másrészt így egy füst alatt túl is eshettek a konyha elkerülhetetlen bemocskolásán.

A paraszti háztartásokban régebben kizárólag – hűtőszekrény nem lévén – sózással, füstöléssel tartósították a húsokat. A tarjától a farkáig egyben hagyták a húsos csontot, megfüstölték és tavasszal, nyáron ebből készítették valami finom csipetkés vagy tarhonyás levest. Füstöléshez mindenki értett, s nem is szívesen bízták másra ezt a munkát, mivel a rosszul elvégzett füstöléssel el lehetett rontani az egész évi húseleséget. A több hétig lesózott húsféléket (szalonna, sonka, csülök) pár napig füstölték, majd szellős kamrában tárolták. Így még nyárra is maradt hús az asztalra. Egyébként a füstölt kolbász, szalonna fízetőszköz is volt. Fizettek vele

az egyháznak, a tanítónak, a mesterembernek. A húsfélék tartósításának elterjedt egy másik módja is, főként a Dunántúl egyes részein: a lesütés. A megsütött, füstötlen húst több rétegben egy nagy edénybe tették, és az egyes húsrétegekre olvasztott zsírt öntöttek. A zsír megkeményedve légmentesen lezárta a húst. Bármikor elő lehetett venni belőle, csak arra kellett ügyelni, hogy mindig zsír fedje a maradékot. Ezzel az eljárással több hónapig is tárolni lehetett a sült húst. Manapság a hűtőládának köszönhetően szinte korlát nélkül tárolható a hús.

Disznóvágásról mesél a tinójárasi Arnold Ernőné Kudlik Rózsi 1970-ben: Vettünk egy hizónak való süldőt, amit a régi gazdája azért adott el, mert sehogy sem akart malaca lenni. Én hizlaltam, gyönyörűen hizott. Mire levágtuk két métermázsa volt benne. Csak az volt a baj, hogy mikor felbontották a hizót, kilenc fejlett malacot találtak benne. A disznó régi gazdája jött el böllérnek. El nem tudtam gondolni mi lelte szegény embert, hogy eldobja a kést és mindkét kezével a fejéhez kap és felnéz az égre. Csak akkor értettem, mikor láttam a sok kis tarka malacot (persze egyik sem élt). Azért adták el a disznót, mert nem lett malaca. Csak annyit mondott szegény Balog bácsi: „Mit fog szólni az asszony, ha ezt megtudja?”

Számottevő változás zajlott le az elmúlt évtizedekben abban is, hogy egy adott napon belül mennyi ideig tart a sertésvágás és -feldolgozás munkálata. Rövidülési folyamattal számolhatunk ezen a téren, amely jó részét abból adódik, hogy az újabb technikai vívmányok a disznóölés egész menetét felgyorsították. A pirkadatkor kezdett és az éjszakába nyúló disznótorokat felváltották a kb. fél napot igénybe vevő disznóölések. Így már nem is fontos korán reggel elkezdni, sokan csak a kora délutáni órákban vágják le a malacot, hiszen a gyors perzselés, bontás és darabolás után, amennyiben nem készítenek tölteleket, csak a húsokat kell a fagyasztószekrénybe helyezni.

Míg a századfordulón a pörzsolés kizárólag szalmával történt, az 1920-30-as években kezdett elterjedni a kukoricacsutkával, később tűzifával működő kézipörzsoló. Országos mértékben végbemenő változás történt az 1960-as évek végén, amikor a propán-bután gázpalackos perzselők rendkívül gyors elterjedésének lehetünk tanúi. Ma ez a pörzsolésnél kizárólagosan használt eszköz. Formája meglehetősen egységes, készítői rendszerint falusi ezermesterek, s alkalmazása nem igényel olyan szakmai fogásokat, mint amelyeket a szalmával történő pörzsolésnél ismertetnek a leírások.

Dr. Rauzs József

Megalakult a Bajai Nagy István Művészeti Egyesület

Baja város művészettörténetének legnagyobb fejezeteit az elmúlt évszázadokban a városunkba érkező, letelepedő, hosszabb-rövidebb időt nálunk töltő kivételes emberek, tehetséges művészek, tudósok, pedagógusok, kultúrateremtő honpolgárok írták. Baja 20. századi története nem írható meg a Bács-Bodrogh Vármegyei Történelmi Társulat szellemi hagyatékának, a Dérygyűjtemény sorsának, Nagy István festőművész bajai korszakának, Tornyai János itt született műveinek, Tóth Menyhért első kiállítási szereplésének, Medgyessy Ferenc köztéri alkotásainak, a Rudnay Gyula alapította szabadakadémia, majd B. Mikli Ferenc vezette művésztelep, az Éber család évszázados művészeti tevékenységének, vagy a Nagy István Társaság két évtizedes kultúraszervező munkája nélkül.

Baján a 19-20. század fordulójától rendszeresen megjelenő képzőművészeti tárlatokat a helyi, a regionális és az országos napilapok, szaklapok és a szakirodalom is nyilván tartja, dokumentálja. Baja város 20. századi művészeti életéről nem kisebb személyek publikáltak, mint Fülep Lajos (aki 1922-1927 között református lelképásztor volt Baján), Oltványi Imre művészeti író, a Magyar Jelzálog és Hitelbank igazgatója vagy Lyka Károly, aki a Magyar Művészet hasábjain számos alkalommal méltatta a Budapesten bemutatkozó bajai művészeket. A Bajai Nagy István Művészeti Egyesület alapításának egyik legfontosabb célja is ennek a mély gyökerű, nagy múltú művészeti tradíciónak az ápolása, továbbörökítése volt.

Pilinszky-díj

A Pilinszky János Alapítvány évente egyszer olyan, Bács-Kiskun megyében élő és dolgozó pedagógusoknak, íróknak, költőknek, művészeknek és újságíróknak adományoz Pilinszky-díjat, „akik munkásságukkal, életművükkel ... hozzájárultak a nemzeti kultúra értékeinek/emlékének védelméhez, fejlesztéséhez, a köz- és magánérkölcük nemesítéséhez.”

Örömmel vettük a hírt, hogy Tarján Levente nyugalmazott középiskolai igazgató, Baja város díszpolgára 2012. november 23-án ebben a kitüntető elismerésben részesült.

Gratulálunk!

Baja város kulturális életében Nagy István 1930-as letelepedése váratlan fordulatot hozott. A század első évtizedeiben az Éber család tevékenységének köszönhetően pezsgésnek indult kortárs képzőművészeti élet, a művészet „köznyelvvé” válása Nagy István jelenlétében tovább erősödött, s szellemi örökségének hatása a város művészeti életében ma is kitapintható. A festőművész születésének 100. évfordulóján, 1973-ban Baján létrehozták a Nagy István Emlékbizottságot, mely a festőművész centenáriumi ünnepségsorozatának szervező- és alkotómunkáját vállalta fel. Nagy István tiszteletére tehát 1973-ban Baja város emlékkiállítását és tudományos konferenciát szervezett, tanulmánykötetet jelentetett meg, neves művészek részvételével ünnepi hangversenyt rendezett, s ekkor avatták fel a város megrendelésére készült, Varga Imre szobrászművész által mintázott Nagy István-mellszobrot is a ferences barátok kertjében (a szobor 1985-ben került az akkor megnyíló Nagy István Képtár épülete elé).

A centenáriumi ünnepségsorozat befejezésekor az emlékbizottság tagjai határozatot hoztak egy társaság létrehozásáról. Az öt évvel később, 1978-ban megalakult Nagy István Társaság négy szakosztályba (képzőművészeti, szakírói, irodalmi, zenei) szerveződve kezdte meg 1990-ig tartó kulturális, közéleti tevékenységét. Elnökségének tagjai: Miskolczi Ferenc, dr. Kincses Ferenc, dr. Molnár János, Bánáti Tibor, dr. Stang Jenőné, Gál István, Fekete-Kovács Győzőné, dr. Gaszner István, Késmárky Júlia, Krammer József műgyűjtő, ifj. Nagy István, dr. Magoss János, Erdei László, B. Mikli Ferenc, S. Nagy József, Tóth-Pál Zoltán, Szalma Sándorné, a Finomposztó Vállalat mint mecénás. A Nagy István Társaság elnöksége a rendszerváltás időszakában szükségessé vált újjászerveződését, kötelező jogi legitimálását nem hajtotta végre, így 1990-ben a szervezet megszűnt. A társaság újjászervezése 1995-től napjainkig több alkalommal is felmerült, ám az egykori széles körű kulturális tevékenység folytatására sem infrastrukturális, sem szervezeti, sem szakmai okból nem volt lehetőség.

A 2011-ben alakult Bajai Nagy István Művészeti Egyesület ezért nem mindenben folytatja az egykori Nagy István Társaság tevékenységének. Az egyesület a bácskai művészeti hagyományok gondozása mellett a periferiára szorult térség professzionális, magas

szakmai kvalitású, reprezentatív képzőművészeti tevékenységének folytatása, támogatása mentén alakította ki céljait. A szakmai és érdekvédelmi szervezet legfontosabb célja, hogy Nagy István szellemi örökségének gondozása mentén a mértékadó művészeti színvonalat, alkotói magatartást képviselő képző- és iparművészek, építészek, fotóművészek, illetve a vizuális kultúra egyéb területén alkotók és művészetpártolók számára alkotóközösséget, fórumot teremtsen, munkájuknak a nyilvánosságot biztosítsa. Az egyesület fontosnak tartja a város építészeti, művészeti értékeinek megőrzését. Az alkotóközösség szakmai véleménynyilvánítás, állásfoglalások révén Baja város kulturális, művészeti örökségének elemeit igyekszik megőrizni, védeni és nyilvánossá tenni. Az egyesület védi a kortárs művészet megjelenési formáinak, bemutatkozási lehetőségeinek támogatását, mellyel a szervezet célja Baja város képzőművészeti életének, szellemi és tárgyi kulturális örökségének, mértékadó művészeti színvonalának védelme.

A Bajai Nagy István Művészeti Egyesület tagjai műveikkel vallják: a képzőművészet nem szociográfia, hanem piktoográfia. Nem a társadalmat, nem egy társadalmat akarnak reprezentálni, leírni, ábrázolni, hanem történeteket, jelenségeket, gondolatokat, üzeneteket fogalmaznak meg formákkal, színekkel, harmóniákkal, vagy éppen diszharmóniákat teremtve megpróbálnak elmondani valamit közös világunkról, az emberi sorsról, életről és halálról, időről és örökkévalóságról. Nagy István örökségének szellemében. A maguk teremtette, tehetségük védjegyévé vált belső tájaikról elindulva jelenkorunk bélyegeit ragasztják a jövőnek szánt borítékra. A levélpapírra csak egyetlen mondatot írnak: úgy hisszük, a művészet ajándékai és a bajok mérgei közös dolgainkhoz tartoznak, s a közös annyi, amennyit közössé teszünk belőlük.

B. Mikli Ferenc festőművész, Egyed Tibor grafikusművész, Csegöldi Erika textilművész, Farkas L. Zsuzsa grafikusművész, Fodor Ilda keramikumművész, Harmath István szobrászművész, Jászberényi Matild iparművész, Kántor József iparművész (elnök), Klossy Irén grafikusművész (alelnök), Mész Mészáros Gábor keramikumművész, Nemes István festőművész, Sipos Loránd festőművész, Kovács Zita művészettörténész (titkár)

Kovács Zita

Körkép

*a Nagy István
Művészeti Egyesület
megalakulásának tiszteletére
rendezett
csoportos kiállításról*

Az egyesület tagjainak alkotásaiból összeállított bemutatkozó kiállítás 2012. október 17-én nyílt meg a Nagy István Képtárban.

Megtekinthető 2012. december 20-áig.

Nemes István akvarelljei és Mészáros Gábor kisplasztikái

Klossy Irén, Egyed Tibor, Mészáros Gábor alkotásai

B. Mikli Ferenc, Nemes I., Mészáros Gábor alkotásai

Fodor Ilda és Jászberényi Matild művei

Csegöldi Erika: I., II., III.

Klossy Irén grafikái, Fodor Ilda kerámiái

Kántor József: Vörös áradat című alkotásai

Farkas L. Zsuzsa és Egyed Tibor grafikái

Sipos Loránd és Mészgyőző művei

Jászberényi Matild: Narancsszüret

Harmath István szobrászművész alkotásai

Kedves, Jó Bajaiak!

Karácsony előtti – piros, majdhogynem örömet jelentő – levél Suomiból

A Juhani Kuisma elvesztése fölötti vad fájdalom, talán az idő mindenkori jótékony tevékenysége folytán, mára már némileg enyhült, tompult. Ezért most megígérem, hogy karácsony közeledtével semmi szomorút, csüggesztőt nem írok nektek a jeges-medvék földjéről, még Juhani kapcsán sem.

No, máris... Egyetlen kicsinyke kivétel mindazonáltal lesz: s ez az ő „viszonyulása” az én bográcsos lazac-halászlémhez... (Nevettetőn birizgáló dolog, utólag is... Amaz, a Juhanitól szokatlan, szigorú, vádló tekintet...)

Rövidke kitérő. Amikor anno (1973?) a bajai kis könyvecskémet írtam, sok-sok forrást (emberit, nyomtatottat) felkerestem a hiteles „lé” recept közlése érdekében. Tán vannak még, akik emlékeznek: akkoriban dúlt a nevezetes „lé – halászlé” csata: a „kinek a leve az a leve?”, „a halásznak a leve az a leve?” bárgyúkás kérdés-sel. Még drága, jó Solymos Ede, öreg barátom is belemerítette kardját a párbajba – győzött. Pedig hát nem is volt nyelvész... Azt az egyet örökösen sajnálom, hogy épp Sobri mestert nem kerestem meg személyesen, habár a halásztanya s a bárkájának képe szerepel a könyvecskében.

No, szóval ennek a kutakodásnak a mentén ütköztem egy történetbe, amikor is valahol halászlét bográcsoltak, s ajánlották az öreg, sokat megélt halásznak, hogy esetleg egy kis füstölt szalonna, meg krumpli is bele... Mire a halász szóltanul a csizmájába törölte a halazós kését, becsukta a bicskáját, letette a kötényét, s egyetlen szó nélkül távozott a helyszínről. Azt sem mondta, hogy papucs.

Nos, valami hasonló történt, amikor diadallal behoztam az udvaromról a bajai bográcsban (Cseh Béláéktól kaptam, itt láthatjátok a sarkköri képmellékleten), igazi fahasábos tűzön főtt lazac-halászlét, s dicsőséges arccal az asztal közepére helyeztem. Úgy, ahogy sokszor Baján is szokás. Hogy miért emlegetek olykor ócsényi öregasszonyok bő szoknyája alól előkerült paprikákat, azt is majd egyszer elmesélem...

Egyszer Palánki-hegyes Juhani csak bámult, bámult a tányérjába. „Ez ott lazac?” „Há persze. Tudod jól: ponty itt, Ylivieskában, Finnországban elérhetetlen, kaphatatlan,” „No, jó.” Aztán kis idő elteltével: „Volna egy akármi, kisebb edénykéd?” Persze, hogy volt, rögvest előtte termett egy apróbb, cirmos üvegtál.

Juhani akkoron penig avatott mozdulattal, kanállal s villával megemelte a csinos kis lazacdereket, s általhelyezte amoda. Aztán az ócsényi paprikás levet s a saját kezemtől gyúrt, teljes kiőrlésű tésztát csak jóízűen elfogyasztotta. Még meg is dicsérte.

A „viszont-megszégyenítés” bezzeg igencsak hamar elkövetkezett, amikor – talán nem egészen egy hét múlva? 10 nap múlva? – Juhani és Sirppa esti, munka utáni találkozóra telefonon hívtak. (Éppen 100 km-re voltam tőlük, Haapavesiben tanítottam. Kis kanyar hazafelé.)

Juhani somolyogva hozott be az udvar túlsó végéből egy bizonyos „műtárgyat”, valami fedett, hosszúkás fémedényt. Persze, hogy egy egész, nyurgán elnyúló, természetes lazac volt benne. Saját kezű, ún. melegen füstölés. S a látvány, ami feltárult... Gyönyörű, aranybarna, szinte fénylő bőrű tündéri jelenség... Hogy ebbe most rögvest bele kell harapni?!... S az az illat!...

Ezek a füstölt lazacok (olykor nagy maréna, siika) itt, Finnországban mindig ún. melegen füstöléses eljárással készülnek. Már mint, ha füstölik. Mindazonáltal rögvest elátlak benneteket egy hidegen sózott, fagyasztott, „temetett” eljárás receptjével. Ez utóbbi errefelé olyan általános (ünnepi!) éték, mintha Baján a vasárnapi, vagy még inkább a karácsonyi halászléről beszéljünk.

Más. A melegen füstölés eszközei rendkívül változatosak. Nekem volt net-áruházon keresztül vásárolt kis fekvő, henger alakú

villanyfüstölőm, amit az itteni nagyáruházban kapható, kimondottan erre a célra gyártott-árult forgácsokkal lehetett üzemeltetni, akár az asztal közepén. Míg nem Juhanié (az igazi!) a mi falusi, udvari kemencéinkre emlékeztető, csak éppen a tizedrésze nagyságú építményke. Téglából, ritkábban kőből. Egyszerű rács a közepén, azon a hal, alul pedig az emlegettem füstölő – rendszerint nyírfa – forgács. És becsukható ajtó. Ez a lelke. Meg kb. egy órányi melegen-forrón füstölés. Igencsak könnyű eljárás. (Azt persze csak halkan emlegetem, hogy nem egészen könnyű a végeredmény, mert aki epés... az ugyancsak nehezeket fog álmodni, meg éjszakán át forgolódni!...)

Mondom az irgalmasabbat: tehát GRAAVI LOHI.

Ez az én szellemi küldeményem nektek karácsonyra. Mert, ha halászlé nem volna (de most lesz nekem otthon legalább 20!), itt, nálam a helyében ez volna.

No, mármost ne mondjátok, hogy a Juhanit Brahms-szal (ő hát a másik „idegen”, nagy magyarbarát) elkönnyező Német Requiem szavait – Baján! – nehezen fordítottátok!... Hogy ne lehetne észrevehető: a „graavi” (svéd) és a „die Graben” (német) szavak – indogermán mindkettő – a temetőhöz, temetéshez kötődnek!

Mindjárt nevetni fogtok, annyira egyszerű. Mert ugyebár 1500-ban, 1600-ban, 1700-ban, de még 1800-ban sem volt Svédországban Lehel-Rosenlew hűtőszekrény. (Az ún. szó szerinti jég szekrény, amivel én először Baján, Jenő bátyám albérleti házigazdájának, Bácskai Mártonnak a házában találkoztam az 1950-es évek közepén a Czirfusz Ferenc utcában, átellenben volt a jéggyár, lassan talán már megjelenhetett itt, esetleg már az 1800-as években, de ebbe most ne bonyolódjunk bele.)

Azaz a lazacot (lohi) a legkézenfekvőbb mibe temették itt, na, vajon mibe? Amiből az év háromnegyed részében garantáltan, korlátlan mennyiség áll a rendelkezésre – a HÓBA. Sajnos, még nem tudtam kideríteni, miféle papírba. Mert celofán, alufólia nyilván nem volt. Zsír papír vagy annak valamiféle rokona? (Hát.. nyomott újságpapírba tán csak nem!?)

Mindenesetre, kedves, jó, bajai Testvérem, ne menj el a Czirfusz utcába, Bácskai Mártonnal, Jenő bátyám gazdájával átellenbe, mert ott már úgy sincs jéggyár. A zsír papírnál is (bár megfelelő!) talán jobb az alufólia.

A filézés pedig nem nagy ördögösség. Én vittem először Bajára, éppen Cseh Béláék házához, amolyan hal alakú deszkát, amelynek a farkában erős csíptető található. (Most már úton-útfélen árulják.) No, farka oda be, s egy irtó éles késsel „mehúzod”. Egész a fejéig. Aztán a másik oldalon ugyanez a művelet. (El ne dobd a szálkás, csontos maradványokat! Abból még igen csak kitűnő éték – „lé” – készíthető!)

Arra is vannak adataim, hogy bizonyos, „Lecsó”-nagyáruházak helyeken nem kapsz „rendes” lazacot”, hanem csak amolyan gyönyörűen kikészített fagyasztottat, „börtelent”; csodálatosan csomagoltat. Ez teljesen alkalmatlan. No, nem a fagyasztás miatt, mert úgyis „fagyasztani”, „temetni” fogjuk.

A bőr – az alap.

Erre fekteted, jön aztán a sózás.

Én az öregbácsis háztartásomban több évtizede használók mindenféle ún. mineraalisókat, amelyben az 50% nátriumkloridot (EZ a gyilkos: vesének is, vérnyomásnak is!) káliumklorid helyettesíti. Ő viszont szívtáplálék! Az íze kicsit különös – lehet(ne). Mert volt már nálam vendégként nagykövet, akadémiai rectori, szomszéd néni, Elsa Mäenpää, költők: Martti Härkkönen és Elli Sorri; sokan mások. Soha senki nem vett észre semmit, soha senki nem kifogásolt semmit (só-ízben, ügyben).

Ugorgyunk, mert itt most kivétel lesz. Ez az egyetlen éték, melynek az esetében megkülönböztetést, eltérést kell tenni. Totálisan tele nátriumkloriddal. No, ja... (Egy évben néhányszor...) Mert ez hát az a bizonyos durva tengeri só.

Tehát jól megszórtuk ezzel a durva, lassan beleoldódó sóval: s most jön a kapor.

Mert enélkül ez – nincs.

Kaprot itt mindenkor s mindenhol kapsz. 0-24 óráig, a legkisebb ABC-ben is. Mert a dolog olyan, mint otthon a paprika. Ha téglapor is – de van mindenütt. A kapor itt kis „cserepekben” árulódik, ami persze fekete műanyag, s egy közönséges gyűszűnek a 10-15-szöröse. Élő, eleven. Én kettőt szoktam belőle venni (2x3,5 ajró...), s azt mind ráollózom a lazacfilékre.

Kedves, jó bajai testvérem, ha ilyesmi otthon nincs, akkor se ess kétségbe: szárított, zacskós biztosan beszerezhető. Ez esetben ajánlom kicsit előzatni.

Aztán összehajtom az elkészített filéket, s becsomagolom a fóliába. Brühühühü, most jön a temetési szertartás. De én már nem merem a hó alá tenni, mert hízott lúdni házi szarkám ott megtalálja. Meg mást is. Szétbányássza, szétteríti az ajtó elé kitett szemetes zacskómat. Az egész udvar tele. Egyszer meglestem, épp ettől az asz-

A graavilohi szépségesen feladva

taltól-ablaktól, ahonét most is írok; kironítottam, s úgy súgtam reggbe a szarkámat, hogy átröpült a szemközti árkon.

Kedves, jó bajai testvérem, tanakodjunk. Van-e egy lúdni szarkának intelligenciája? Biztos nincs. De az is biztos, hogy a következő nap legalább fél kilónyi szarkasz... volt szétloccsantva az autóm szélvédőjén, pedig az autóbeálló mintegy 50 méterre a lakásajtómtól...

A szagomról? Mástól?

De hát mitől talált telibe?

(Ne akarj ilyen élményt!)

No, szóval ezt a graavi-lazacos csomagot csak nyugodtan a hűtőszekrénybe. Olyan, mint a töltött káposzta: minél idősebb, annál jobb, összeérettebb.

S most ne mondd, kedves, jó bajai testvérem, hogy úri huncutság: nem annyival drágább, mint a ponty... Ebből ugyanis papírvékony szeleteket szelsz, s szigorúan, csodálatos – krúdys – aranybarnára pirított kenyérszeletekre borítasz. Ha koleszterinvédő margarin van alatta, annál jobb. A lazac persze amúgy is tele van omega 3 zsírsavakkal. Egy jó adagból a teljes család két hétig tud előtkezni. (Elfelejttem mondani: a maradék só, kapor persze előzőleg levakartatik.)

Karácsony közeledtével, karácsonykor, Juhaniék megelőző utazásaihoz hasonlóan, biztosan egészen sok finn érkezik majd Tolnába, Baranyába – s persze a Balaton környékére is.

Időugrás: megboldogult szekszárdi igazgatóhelyettes koromban az Augusz-házi irodám épp a villanyrendőr fölött honolt.

Sokszor álltak meg a piros jelzés előtt S felségjelű autók, tehát svéddek. Persze ők is nagy valószínűséggel inkább „görögbe”, „törökbe” meg az olcsóbb tengerpartokra igyekeztek. SF, finn soha, egyszer sem, még véletlenül sem. S én akkor ott, az ablak előtt állodgalva, szomorú voltam.

Ez a dolog mára a diametriális ellentétébe fordult. Csak Szekszárd környékén 9-10 családról tudok. Ezek egyike sem „nagybirto”; elsősorban a szép fekvésben lévő „tanyájukat” összkomfortosították, csinosították a pincét. Geresdlacon – Pécsvárad alatt – egész faluszéli utcát vettek meg. Ám ez a dolog nem összehasonlítható a „wirtschaft” nyugati országszéli zabralásával...

Itt nem az anyagi haszonszerzés a cél; lehet, ezek a házak hamarosan összedőltek volna (vesd össze: Gyűrűfű, Ibafa... Óh, borzalom: szerelmes gimnazista koromban az ibafai templomban Bach *Kettősverseny*-t játszottam...) Ezekhez az újraélesztett házacskákhöz nem tartoznak gazdag földtömegek, inkább csak bélyegnyi kertecskék. A bornak való szőlőt, úgy tudom, évről évre a környékből veszik. Ennek az utcának a hivatalos neve, utcatáblák tanúskodnak róla: Lilja katu – Liliom utca. Pertti Torsttila nagykövettel egyszer együtt repültem – ő és az akkori magyar külügyminiszter-helyettes leplezték le ezeket.

Többedszer említem: szent meggyőződés, ezek az emberek ide főként hoztak, hoznak. A formatervezési szakértelemmel együtt például barátságot. Aztán adtak, adnak. Például munkát, jövedelmet. Mert a házakat szellőztetni kell, a pincét, a benne érlelt bort – ez az igazi nagy kincs! – gondozni... Szóval ez a dolog a „wirtschaft”-hoz képest más, egészen más...

Már évekkkel ezelőtt könnyekig meghatódtam, amikor az ő hangjukon hallottam ilyentájt: „Pásztorok, pásztorok örvendezve/ Sietnek Jézushoz Betlehembe/ Köszöntést mondanak a kisdednek/ Ki váltságot hozott az embernek...”

Hát csak jöjjön el minden magyar Kisjézsusa; biztos vagyok benne, hogy a (nyelv)rokonainkat sem fogjuk utcára küldeni...

Örömteli karácsonyi ünnepeket mindannyiunktól, kedves, jó bajaiak – ha az Úr is úgy akarja, most én is veletek ünnepelek: otthon leszek pár napig.

Öleléssel a jóknak:

Dobai Tamás

Bácskai katonacsaládok története

Könyvismertetés

Lelbach Gyula 2008-ban a *Romba dőlt világ* (Képek és történetek a Délvidék múltjából) és 2009-ben *A világljáró földesúr* (Vojnits Oszkár élete és vadászkalandjai) címmel kiadott könyveinek folytatásaként, kiegészítéseként egy új, színvonalas megjelenésű kiadványban mutatja be azon – leginkább a törökök elleni csatákban érdemeket szerző – többségükben dalmáciai származású családok tagjainak a történetét, akik új hazára lelve és itt birtokosságot szerezve évszázadokon keresztül fontos szerepet játszottak nemcsak Bács-Bodrog vármegye, hanem Magyarország történetében is. Kik voltak ők? Nevükről és földbirtokaik nagyságáról képet kaphatunk, ha belelapozunk Bauer Antal vármegyei mérnök 1825-ös, a korabeli állapotokat tükröző lajstromába (*Repertorium universorum Terrenorum ii Comitatus Bács et Bodrogh articulariter units ingremiatorum*). A cikkben a ma Magyarországhoz tartozó bácskai településekre vonatkozóan közlünk néhány adatot (a család- és helységneveket a repertóriumban közölt írásmód szerint adjuk meg). A mezővárosok (Oppidum) közül Almáson (Bácsalmás) a nemes Antunovits, Koronay, Kovácsy, Németszegi, Rudits, Siskovits és Vermes családok; Baján a herceg Grassalkovits család; Jankovátzon (Jánoshalma) a báró Orczy család a földesuraság (Dominium Terrestrale). A falvak (Pagus) közül a herceg Grassalkovits családé Báthmonostor (Báthmonostor), Bikity (Bácsbokod), Gara, Istvánmegye (ma Baja része), Mélykút, Szent Iván Sup. (Felsőszentiván), Tataháza és Vaskút; a nemes Latinovits családé Katymár és Madaras; a nemes Rudits családé Kunbaja. A puszták (Praedium) birtokossága az alábbiak szerint oszlott meg: a herceg Grassalkovits családé Borota, Mátéháza (Mátéházapuszta) és Rém; a nemes Latinovits családé Borsod (Bácsborsod) és Legyen Ó (Ólegyen ma lakatlan hely, Katymárhoz tartozik); a báró Orczy családé Kis Szállás (Kisszállás); Mateovics (Mátételke) pedig a herceg Grassalkovits és a nemes Piukovits családoké. A teljesség kedvéért érdemes megjegyezni, hogy Bauer repertóriumának készítésekor vidékünkön községként kamarai birtok volt Baratska (Nagybaracska), Csatalia (Csátalja), Dautova (Dávod) és Szántova (Hercegszántó), Csávoly felett a Kalocsai Érsekség rendelkezett; a puszták közül Gyurits (Bácsszentgyörgy) Baratskához tartozott (Prad. Gyurits

A könyv témája szerint jól megtervezett borítón a katonai pályán kiemelkedő karriert befutó gróf Siskovits József altábornagy képe látható

ad Baratska olvasható a mellékelt térképen), Kéles (Kéleshalom) a Kalocsai Érsekség volt. A felsorolásból kitűnik, hogy Észak-Bácskában legnagyobb kiterjedésű domíniuma abban az időben a herceg Grassalkovits családnak volt, emellett a legjelentősebb birtokosnak a nemes Latinovits és a báró Orczy család számított.

Nyomárkai István akadémikus méltatása után a könyv szerzője előszavában az alábbiak szerint foglalta össze kiadványa megjelentetésének legfontosabb okát. „Időt és költségeket sem kímélve elsősorban azért foglalkoztam, foglalkozom Bácska családjainak viszontagságos és hányatott történetével, mert róluk eddig ilyen jellegű összeállítás nem készült.” Lelbach Gyula törekvéseinek kezdetei egyrészt korábbi munkáiban keresendők, másrészt bácskai gyökerei okán családjának lassan a múlt kódéba vesző történetét személyes iratokból, levelezésekből és más tárgyi emlékekből stb. igyekszik még jobban ismertté tenni: „Én elsősorban azokról a családokról írtam, amelyekkel rokoni kapcsolatban állok, és ezáltal róluk írásbeli vagy szóbeli adatok, dokumentumok álltak rendelkezésemre.” A Bauer-féle jegyzékben közölt névsort az előző mondat alapján

szűkítő folytatásban a könyv három részre (mindegyiken belül számos fejezetre), szerzői utószóra és mellékletekre tagolt.

Az első részben tizenkét fejezet dolgozza fel a dalmát eredetű Siskovitsok történetét, a család őseinek nyomait a családi szájhagyomány és Móricz Béla kutatásai alapján a szerző Horvátországban, Zágráb környékén kereste. Az udvari haditanács 1687-ben, a törökök kiűzése után engedélyezte Baján, Szabadkán, Szegeden és környékükön a horvátok letelepedését, a köz tudatban velük kapcsolatban még használják a bunyevác, a dalmata, a katolikus rác (vagy szerb) elnevezéseket is. Megegyező vallásuk okán könnyen házasodhattak a magyarokkal, a közeledésre rásegített az évszázadok óta fennálló magyar-horvát államközösség. Ilyen viszonyok között nem meglepő, hogy a törökök elől menekült Siskovitsok – sok sorstársukkal együtt – hamarosan magyarnak vallották magukat és egyre inkább részt vettek a közéletben. A történelmi háttér körvonalazása után a következő fejezetek a Siskovitsok részletes családtörténetéről szólnak. A 4-11. fejezetekben a család legsikeresebb tagjaként számon tartott, 1719-ben Szegeden született, majd 1783-ban Prágában gyermektelenül elhunyt gróf Siskovits József altábornagy pályájának részletes ismertetését olvashatjuk. Az időszak európai háborúi a katonai pályát választók számára gyors előmenetelt biztosítottak, különösen akkor, ha valaki tehetséges volt, jó testi adottságokkal rendelkezett, és nem utolsó sorban a szerencse is mellé szegődött. Siskovits 1741-ben állt be katonának, egy év múlva kapitány (százados), 1750-ben őrnagyból ezredessé léptették elő, 1756-ban Mária Teréziától bárói rangot kapott, a hétéves háború 1757-ben megívott kolini csatájában tanúsított helyállását követően tábornok és a győzelem emlékére alapított Mária Terézia katonai lovagkereszt közepkeresztjének birtokosa, majd újabb hadi sikerek után 1763-ban lett az udvari haditanács tagja, 1775-től gróf. A székely határőrség megszervezésével 1763-ban megbízott, majd hamarosan leváltott Adolf Bucow tábornok helyére lépve Siskovits József adta ki a parancsot Mádéfalva megtámadásra. Az események és következményeik ismertek... A 12. fejezet a gróf felesége, született báró Harruckern Borbála rövid családtörténete.

A második rész tizenhárom fejezetből áll. Az elsőben a szerző a Guganovits család múltjáról egy távoli rokonától az 1960-as évek elején Szabadkán hallottakat közli, amelyeket a helyi levéltárban végzett kutatásai alapján egészít ki. A folytatásban megtudjuk, hogy az 1764-ben született Guganovits Pált nagybátyja, a már említett gróf Siskovits József, Prágában fiaként kezelve a legjobb nevelésben részesítette. A gróf halála után Gugánovits visszakerült Magyarországra. Miután bizonyossá vált, hogy a Siskovits család utolsó tagjának – Imrének – nem lesz utódja, a család döntése alapján Gugánovits Pál Ferenc császártól kérvényezte a Siskovits név felvételét (az uralkodó 1807-ben engedélyezte). A következő négy fejezet Siskovits Pál utódainak, leginkább az egyetlen felnőtt kort megért fiúnak, Józsefnek történetével foglalkozik részletesen, körvonalazva és magyarázva annak politikai pályafutását, valamint a család kapcsolódását az egyik előnevüket adó, Baranya megyében fekvő Gödre településhez. A második rész újabb három fejezete közül az első a török elleni harcokban elévülhetetlen érdemeket szerző Parcsetich családot tárgyalja. Ezután a szerző egy-egy fejezetet szentel Parcsetich Márton (1704-1776) és Parcsetich Miklós (1706-1780 körül), valamint leszármazottaik változatos történetének. A további fejezetek a Markovics és a Vidákovich családokról szólnak (előbbieket sorsa Zomborhoz, utóbbiaké Bácsához kapcsolódott leginkább, a részletekről fotókkal, rajzokkal stb. gazdagon illusztrálva olvashatunk), végül a roglaticai Pilaszánovitsok történetének alapos ismertetése következik. A család tagjaként lett roglaticai Pilaszánovits Flóra (1819-1854) borsódi és katymári Latinovits János (1819-1892) felesége. A kilenc gyermeket szült asszonyt korai halála után a bajai Páduai Szent Antal templomban helyezték örök nyugalomra (a könyvben a 266. oldalon közölt 1919-es születési évszám helyesen 1819).

A kötet harmadik része tizenöt fejezetre tagolt. A kezdetén mindjárt egy másik elírás szorult pontosításra: a 254. oldal képén az aláírással ellentétben nem Bács-Bodrog vármegye, hanem Szabadka, vagy korabeli nevén Maria Theresiopolis szabad királyi város címere látható. Az első fejezet a Latinovitsok őseinek az Adriai-tenger partján fekvő Cattaróból (Kotor) történő származásával, majd a császári seregben katonaként szolgáló Latinovits Máté bajai letelepedésével és a korabeli helyi viszonyok áttekintésével kapcsolatosak. A második fejezet utódairól, Istvánról és Dánielről szól, akik először bérlők, majd megvásárolták Borsod és Legyen pusztákat. Ez

a két, összesen 25 623 holdat kitevő birtok alapozta meg a Latinovitsok későbbi társadalmi pozícióit a vármegyében. A harmadik fejezet a Pesten és Bécsben jogi tanulmányokat folytató, utód nélkül elhunyt Latinovits Géza (1863-1914) életét részletezi, aki előbb sokat és sokfelé utazgatott Európában, Ázsiában, valamint Afrikában (élményeit és vadászkalandjait szívesen publikálta), majd 1897-től számos pozíciót betöltve – például országgyűlési képviselőként – a vármegye közéletébe kapcsolódott be. A három fejezetben számos információt kapunk a Latinovitsok leszármazottairól, majd a család eredetileg a Magyar Nemzeti Múzeumban elhelyezett levéltáráról. Utóbbi témák szerinti részletezését olvasva megállapítható, hogy a Latinovitsok történetével kapcsolatban még számos a kutatásra váró feladat-lehetőség. A következő hat fejezet az őst Montenegró egyik legrégebbi szerb családjából eredeztető mácsai és kisoroszi Csernovitsok bácskai letelepedésének részleteiről, a családnak a szerbiai Karagyorgyevichokhoz és az 1848-as magyar szabadságharcban kiemelkedő szerepet játszó Damjanich János tábornokhoz fűződő rokoni kapcsolatairól, továbbá a Csernovitsok utódairól szól. A folytatás két fejezete az almási (bácsalmási) Ruditsok családtörténete, majd egy-egy fejezetnyi terjedelemben kerülnek tárgyalásra a Sztrillichek, a bajsai Zákók, és az alsó-lehotai Scultétyk. A szerző a harmadik rész utolsó fejezetét a Martinovicsoknak, különösen a család kétségkívül legismertebb tagjának számító, a magyarországi jakubinus mozgalom vezéralakjaként országos ismertségre szert tett Ignác sorsa ismertetésének szenteli, akit végül hasonló végzetre ítélt társaival együtt a budai Vérmezőn 1795. május 20-án fejeztek le. A fejezetet Martinovics Ignác munkáinak felsorolása zárja.

A szerzői utószóban Lebach Gyula mérleget vonva úgy ítéli meg, hogy munkája „... alapul szolgálhat egy jóval alaposabb kutatáshoz.” Megállapítja továbbá: „Tény az is, hogy az általam ismertetett családok történetében 1945-ben lezárult egy korszak, ami visszavonhatatlanul elmúlt. Mégis úgy gondoltam, hogy írni kell a múltrol, mert nem lehet új világot teremteni a régi ismerete nélkül. Mint ahogy légüres térben nem lehet élet és gyökértelen fának menthetetlenül el kell pusztulni, mert nincs ami táplálja, hogy szép koronás fává növekedjen.”

A melléklet a fennmaradt és az előzőekben leírt családtörténet számos dokumentumának gyűjteménye. Kezdődik tekintetes Siskovics Pál gödrysországi 1808. máju-

sában történt beiktatása alkalmából írt terjedelmes érdem-koszorúval és Parcsetich Félix 1867. január 14-én datált névnap-i köszöntőjével, folytatódik a kötetben leírtak jobb megértését segítő családfák, leszármazási táblák legfontosabb részleteinek közlésével, továbbá a ma már leginkább csak a családi iratok között felbukkanó gyászjelentések ismertetésével, végül az irodalomjegyzékkel zárul. Utóbbi érdeme, hogy Bács-Bodrog vármegye általános irodalmának felsorolása mellett kevésbé ismert publikációkat is említ.

A kötetben ismertetésre került családok a törökök kiűzését követően fontos pozíciókat töltöttek be Bács-Bodrog vármegye életében, tevékenységükkel segítették annak felemelkedését. Házasságaik révén szinte minden fontos családdal rokonságban álltak, jelentős nagyságú birtokaikból adódó tehetségüknek köszönhetően az országos politikában is szerepet játszottak. Az előző két kötet után a mostanit olvasva újabb, korábbi ismereteinket kiegészítő betekintést kapunk dinasztiáik mára visszavonhatatlanul letűnt, de az utókornak számos érdekességet és tanulságot szolgáltató világába.

Lebach Gyula: *Bácskai katonacsaládok története*. Szerzői kiadás, Budapest, 2011. 468 oldal

Dr. Nebojszki László

Előfizetési felhívás

Lapunk a 2013. évre előfizethető a jelenlegi előfizetők számára mellékelten megküldött, illetve a címünkön (6500 Baja, Oltványi Imre u. 14., telefon: 79/325-599) igényelhető „Kézpénzfizetési megbízás” felhasználásával.

A Bajai Honpolgár példányonkénti ára (250 Ft) és helyi előfizetési díja nem változik. A vidéki és külföldi előfizetési díj minimális emelését a postaköltség növekedése teszi szükségessé.

Előfizetési díjak:

Helyben (házhoz szállítva) 3000 Ft
Vidékre (postaköltséggel) 5600 Ft
Külföldre (postaköltséggel) 10 800 Ft

Üdvözljük hűséges régi előfizetőinket és szeretettel köszöntjük az újakat.

Bajai Honpolgár Alapítvány

Előzetes Richter Ilona új könyvének bemutatójáról

Richter Ilona Munkácsy-díjas grafikusművész tengerbiológiai monográfiák tudományos illusztrációjával szerzett nemzetközi elismerést. A hazai közönség, így a bajai is, elsősorban akvarellfestőként, csodálatos virágképek alkotójaként ismeri. De sokan tudják róla azt is, hogy grafikus, festői

munkássága mellett számos ismeretterjesztő gyermekkönyvet és szépirodalmi műveket is írt. „Írni ugyanolyan jóleső, mint festeni” – mondta egy 2011-ben vele készült interjúban Schmidt Antalnak, azóta elhunyt jó barátjának, jó barátunknak. Ennek az érzésnek a tanúbizonyságai az utóbbi évek-

ben megjelent könyvei és a most megjelent legújabb, *A Megelégedés Fája* is, amelyet a szerző jelenlétében dr. Fátra Klára fog bemutatni december 13-án 17 órakor a Bajai Bemutató Teremben. A megvásárolt könyvek dedikálására is lehetőség lesz.

B. L.

A Baja környéki hajómalmok történeti emlékei

A malomtartás joga a feudalizmus kori Magyarországon a földesúr privilégiumai közé tartozott. Hajómalom vásárlását, építtetését és legfőképpen üzemeltetését kizárólag „tőkeerős” személyek engedhették meg maguknak. Egy-egy hajómalomnak három vagy akár több tulajdonosa is lehetett. A módos gazdák befektetésnek tekintették a malomtartást. Az előrelátó és tehetős gazda több malomrésszel rendelkezett, mert ha az egyik malom tönkrement, vagy elvitte az ár, még mindig maradt neki termelő egysége. (Solymos Ede: *Sugovicán innen – Dunán túl*. Baja, 2007. 185.)

Újvidéken a Vajdasági Levéltárban 1772-ből őriznek egy összeírást a Bács-Bodrog vármegyei hajómalmokról. A statisztikai kimutatás szerint a Bajától délre lévő helységekből a következőképpen oszlott meg az úszó őrlőkalkulátosságok száma: Baracsán 7, Dávodon 1, Szántován 1, Béregen 4, Monostorszegen 17, Apatinban 16, Szontán 4 vízimalom örölte a bácskai gabonát. Baján a legtöbb dunai hajómalmot 1866-ban írták össze, szám szerint 76-ot, egy évtizeddel később a számuk már alig érte el az 50-et.

A hajómalom két fő része: a házhajó és a völgyhajó. A kettő úszó malomrészen támaszkodott a víz sodrása által hajtott nagykerék, a készség. A házhajóban volt az őrlőszerkezet és a molnár szobája. (Solymos Ede: *A dunai malmok kora*. Forrás Kecskemét, 1973. 4-5. sz. 85-93.) A hajómalmokat a 18. század végéig – sok helyen még tovább – a kasba (nagymeretű vesszőből font kosár) levett fenyőoszlophoz, az ún. malomszeghez (malomkaró) erős vesszőkötéssel, cöjttel kötötték ki. A biztonságos hajózás érdekében Mária Terézia 1772. augusztus 3-án elrendelte, hogy a cöjt helyett vasláncot és malomszeg helyett vasmacskát használjanak.

A fent említett rendeletet – mint minden tiltó intézkedést – a Baja környéki nép keserű szájjal fogadta, és időbe telt, amíg

betartotta az előírtakat. Az építési és hajózási igazgatóság 1843. november 11-én Budán kelt jelentése a bajai hajómalmokról a következőkről tudósít: „Baja határában, Pandúr-Koppánynál a malmoknak a Dunán 6 sorban kellett volna állniuk. A 25 malom közül csak 3 tartotta meg a régi helyét. A többi, otthagynán régi kasaikat, a sziget mellé költözött, s ott új kasokat hányt a vízbe, s több sorban elhelyezkedett. A hajóutat ezzel teljesen elzárták.

A nehézséget az okozza ezeknél a malmoknál, hogy nem a vízbe vert karókhöz, hanem kasokhoz (vesszőből font, földdel töltött kasok) vannak kötve, mégpedig »fenyőszál lábók« segítségével. Mivel e kasok készítése könnyű, a malmok, helyüket változtatván, új kast kapnak, és a tulajdonosok a régit a vízben hagyják. Ez komoly veszélyt jelent az arra közlekedő hajók részére.” (MOL. C 64. 1843/2. 144.a.)

A kalocsai érseki uradalom sükösdiekkel kötött 1736-os általános úrbéri kontraktusa a kiváltságoknál ugyan csak a mézszárszék és a halászat jogát nevezi meg, ennek ellenére a hajómalmokra is vonatkozott a kikötés, amely szerint „bármely monopolium, mivel azok kizárólag urasági jogok, várható jövedelmeiknek uradalmi pénztárunkba történő befizetését, valamint a föltöttük való rendelkezést és szerződés-kötést az uradalomnak tartjuk fenn.” (Bárh János: *Kalocsai kontraktusok*. Kalocsa, 1997. 99.)

A kalocsai érseki uradalom 1725. évi urbáriuma Sükösd helységről rögzítette, hogy „... volt egy Malmok Kurta Fok névű Vizen a’ mellytől fizettek arendát, a’ midőn hasznát vették, de már egészen el Pusztult nem fizetnek, a’ Dunanis vagyon egy Malmok, attól fizetnek f. 16.” (Bárh János: *Migráció és kontinuitás egy Duna melléki táj népeseletörténetében*. Cumania II. 1974. 285-329.) Az úrbérrendezést megelőző kilenc kérdőpont felvételekor szőlőhegyük, tűzifa szedési joguk mellett dunai malmukat is

megemlégtették a sükösdiek. (Novák László Ferenc: *Pest-Pilis-Solt vármegye népe a XVIII. században*. Nagykovács, 2006. 416.) A II. katonai térképfelvétel 1858-ban megrajzolt sükösi térképszelvényén a Kerülő fok dunai torkolatától délre három sorban 9 hajómalmot számolhatunk össze. (HIT. II. Col. XXXI. Sect. 61.)

Az 1820. évi sükösi urbáriális constriptio készítésekor az összeírók mindössze három hajómalmot vettek számba. (KFL. III. 5. b. 4. d. Urbáriumok. Sükösd 1820.) A táblázat rovataiban feltüntették az egyes malomtulajdonosok részesedését a vízi őrlőszerkezetből. Az egyik malom Radics András (1/5), Lógó István (2/5), Soós György (1/5), Marusa Jakab (1/5) tulajdonában volt, a másikat ör. Csizmadia István (1/4), Lógó Jakab (1/4), Pocsy Mihály (1/4), Lógó Andrásné (1/4) üzemeltette, a harmadik pedig Csordás Márton (2/6), Balázs Máté (2/6), ifj. Rác Gábor (1/6), Gyuka Pálné (1/6) működtette.

A Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár gazdasági részlegében a 18-19. századi őrészeki iratok tengerében hajómalmokról szóló perekre is bukkanhat a kíváncsi kutató. Egy 19. század eleji levél tudósítása szerint Nehiba József, a kalocsai érseki uradalom szentistváni kerületének számtartója megbízta a szeremlei tanácsot, hogy becsülje meg özvegy Vinter Ferencné és Keszthelyi Imre közös dunai hajómalmának értékét. Szabó Pál szeremlei bíró 1804. január 6-án levélben tájékoztatta az őrészeket, hogy „Ó Pandúrba a’ Nepom[uki] Sz. János képénél lévő” vízimalom értéke nem több 700 rajnai forintnál. (KFL. III. 6.a. 1804.) A bajai Szent János kápolna 1875-ben épült, korábban a helyén harangláb állt, amit 1855-ben állítottak a szent tiszteletét ápoló hívek. Innen vették magukhoz a szent szobrát, tették csónakba, és fáklyákkal világítva kísérték a város főterére a régi vízimolnár céh tagjai. (Dankó Imre: *A bajai Jánoska-eresztés*. Ethnographia 1958. 145-148.) A levéltári

forrásban említett „kép” vallási céllal állított, szabadtéri objektumot, szakrális kisémléket takar. A Kárpát-medencében az ellenreformáció időszakától terjedtek el, számuk a 18-19. században szaporodott meg. Tipológiailag ide sorolhatóak az úgynevezett képes fák (fák törzsére erősített olajnyomatok, keresztek, képszekrények), képoszlopok, szentek szabadban álló szobrai (hazánkban elsősorban Jézus és Mária, a Szentháromság, Nepomuki Szent János, Szent Vendel, Szent Flórián, valamint Szent Anna, Szent Erzsébet és Szent István különféle ábrázolásai), út menti keresztek, kápolnák, és kálvária-együttesek. (L. Juhász Ilona – Liszka József: *Jelek a térben 1. Szakrális kisémlékeink*. Somorja, 2006.)

A szeremlei bíró a következőképpen részletezte, hogy milyen hibákat találtak a szóban forgó hajómalmon:

„1. A' négy első Csapzat el rothadt, és helyettek egészlen új kívántatik.

2. A' feneke egy átaljában nem jó, és ugy el van rothadva, hogy még a' kés is által jár benne.

3. Az öreg ászok nem ér semmit, és helette új kívántatik.

4. A víz járója semmit sem ér, és a' tetejének is reparatio kívántatik.”

Egy 1806-os as irat segítségével képet alkothatunk egy hajómalom értékéről. A sükösi Csizmadia István, Radics József és az öcsényi Kodány István jobbágyok 1200 forintért megvették Vörös Józsefné vízimalmát, még 44 forint 51 krajcár kiadásuk volt, ami az alábbi tételekből állt össze:

– „egy nap 4 ember a malmot igazgatta” (4 forint),

– „egy nap 29 ember a malom fölhúzásán” dolgozott (29 forint),

– „egy nap 6 ember a part láncsal együtt leszakadván, a láncot ki húzták” (6 forint),

– „egy nap 2 ember az eltörött tengelt tsinálta” (2 forint),

Helyreigazítás

2012. novemberi számunk 2-3. oldalán az „Égettek” című cikkben sajnálatosan több hibát ejtettünk. A Nagy Andrásról idézett szövegben az 1840-es évszám helyett három helyen is, tévesen, 1940 szerepelt. Az 1947-ben elhunyt Szemere Sándor vezetéknevét Szereme elírással közöltük. Lovag Peplovszky Lászlóné halálának évét hiányosan adtuk meg (192.), helyesen 1922.

A bosszantó hibák miatt az olvasók és a szerző elnézését kérjük.

– „egy uj kötél megásztatásában lévő kár” (3 forint),

– „egy funt hár ára” (48 krajcár),

– „egy funt só” (3 krajcár).

A felsorolásban szereplő pénzüsszegek kapcsán viszonyítási alapként megemlítjük, hogy a 19. század elején egy napszám napi bére 20 krajcár körül mozgott.

Tanulmányunkhoz felhasználtuk egy sükösi kovács dinasztia 19. század első felében vezetett kontós-könyveit, amelyek sok más hasznos információ mellett arról is tudósítanak, hogy a falusi kovács több társával együtt vállalkozásszerűen hajómalmot üzemeltetett a Dunán. Az 1820-as években még Németh Ferenc kovácsmester neve szerepelt a malom kiadásainak végén, majd 1831-ben bekövetkezett halála után legidősebb fia, János örökölte malomjogát.

A sükösi hitel-könyvek tanúsága szerint az 1838. évben a molnárok részére elfogyott 4 és fél font hár, 7 font gyertya, 24 font só, és másfél font szappan. A négyféle nyersanyag összköltsége 30 forint 2 krajcár volt. Németh János az év végi számadáskor feljegyezte, hogy Pusztai Józseftől 10 forintot kapott, Matkó Antaltól ötöt és az öccsétől is 5 forintot. A bejegyzésből jól látható, hogy Németh János és Pusztai József 2/6-2/6, Matkó Antal és Németh József pedig 1/6-1/6 arányban osztottak a malomjogon.

A tavasz közeledtét jelző jégolvadást követően a malomtulajdonosok igyekeztek hajómalmaikat mihamarabb őrölhelyükre vontatni. Az eredményes és zökkenőmentes munkához legalább 6 ember összehangolt munkája kellett. A kovács hajómalomát általában márciusban, ritkábban később kötötték be a malomállásra. A mester és életerős férfi családtagjai, valamint malomtulajdonos társai mellett ifjabb Csordás Antal, Kernya András, Kernya György, Lógó „Brótyos” Pál, Sós Pál két napot húzták a malmot „bekötéskor” 1827. március végén. A hajómalom vontatását az alattságnak nevezett kötéllel végezték. (Gráfik Imre: *Az állati erővel végzett folyami vontatás*. Ethnographia LXXXIV. 1973. 482-510.) A hajómalom-tulajdonosok általában 2 forintért, 2 forint 30 krajcárért, ritkán drágábban vásárolták a vontatókötelet. Németh kovács 1821 Szent György napján 3 forint 30 krajcárért vett egy alattságot.

A kemény fizikai munkát követően a kovácsmester rendszeresen meghívta segítőt pár pohár borra a csárdába. 1828-ban a malom első bekötésekor az elfogyasztott borért 4. forint 45 krajcárért, a második bekötéskor pedig 2 forint 40 krajcárért fizetett.

A téli fagyok beállta előtt a hajómalmot szétszedték, partra húzták és olyan védett

helyre, kisebb csatornára vontatták, hogy a tavaszi jégzajlás ne tegyen kárt benne. A vízimalmok „kikötését” általában november-december hónapokban végezték a tulajdonosok. Mindössze egy adat szól arról, hogy az egyik bérmunkás a „vögy hajót bontotta” 1839. január 7-én.

A malomtulajdonosoknak a kovácsmester feljegyzése szerint 1838-ban az alábbi kiadásai voltak a malom üzemeltetésére:

– március 5-én a bókony fákért fizetett Hajóson 5 forint 25 krajcárért és két hevedert csinált az ajtókra 3 és fél font vasból 12 krajcárért,

– a május 7-i vám méréskor vitt 2 font húst 24 krajcárért,

– a molnároknak egy nagy szeget készített, és a hambárra reteszt nádalt, amire elhasznált fél font vasat, ami 8 krajcár volt,

– május 23-án a kis ladikhoz készített 330 iszkábát, 40 krajcárért darabját, az 2 forint 12 krajcár volt,

– a június 5-i vámmérésre vásárolt 5 font húst 50 krajcárért,

– augusztus 13-án Kézsmárki Mátyással hozatott 5 szál deszkát 3 forintért,

– szeptember 25-én a ladikhoz 500 iszkábát hozott 2 forintért,

– az október eleji vám méréskor 6 font húst vitt 54 krajcárért,

– október 17-én a „kas vágásért” Farkas Istvánnak adott 1 forintot,

– a kis korongra 2 karikát készített, ahhoz elhasznált 2 és fél font vasat 46 krajcárért,

– október 22-én a vám méréskor vitt 6 font húst 54 krajcárért,

– a malomcsákány élesítéséért 5 forintot számolt fel.

A vízimolnárok fontos feladata volt az őrlés mellett az elkopott malomkö megvágása. Az egymáson forgó kövek súrlódási felületén vajatokat, úgynevezett levegőcsatornákat vágtak. (Juhász Antal: *Vízimalmok a szegedi Tiszán*. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1958–1959. Szeged, 1960. 127-141.) A vajatokat a molnárok malomcsákánnyal vágják a malomköbe, ami időnként elkopott, élezni kellett. A speciális szaktudást igénylő csákányélézést a kovácsok végezték jelentős pénzüsszegért. A fent említett 5 forintos csákányélézés egy ember 15 napi napszámérének felelt meg.

A fenti felsorolásban többször feltűnik az iszkába, ami rombusz alakú kovácsoltvas szeget jelent. Az iszkábát ellapított vaslemezből a sükösi kovácsok is le tudták szabni, de vásárolhattak is a bajai kereskedőktől.

Németh János sükösi kovácsmester feljegyzéseiből kiderül, hogy 1843-ban a hajómalom építésére egyharmados tulajdo-

nosként 180 forint 39 krajcárt kellett kifizetnie. Ehhez még további 37 forint 1 krajcár költsége volt a mesternek, ami a következő tételekből tevődött össze: egy ladik (15 forint), egy bogrács (2 forint 25 krajcár), faanyag (15 forint 30 krajcár), csákányélesítés (3 forint 30 krajcár), 4 font hús vám méréskor (36 krajcár).

A vizsgált történeti források alapján képet alkothattunk a Baja környéki hajómalomok tulajdonjogi és üzemeltetési költségeiről. Megtudhattuk, hogy milyen javításokat kellett elvégeztetniük a malomtulajdonosoknak, és miből tevődött össze a molnárok juttatása. Az 1870-es években a gőzmalmok fejlődésével Baján is hanyatlani

kezdt a vízimolnárság. A céhek 1872-es megszűnésével, ipartársulattá alakulásával a tagok folyamatosan elhagyták régi szokásaikat. 1925-ben a molnár ipartársulat is feloszlott. Azt követően mindössze néhány vízimalom maradt hírmondóul, és azokat a 2. világháború vihara sodorta el.

Kothencz Kelemen

Bácskai életrajzi vázlatok

Csihás Benő

(Doroszló, 1852. december 23. – Zombor, 1893. augusztus 18.)

Ki ne tudná Zomborban, hogy tulajdonképpen kinek köszönhető a „zöld város” elnevezés, és az, hogy akinek ideje engedi, nyolcezer celtisz, vagyis ostorfa árnyas lombjai alatt andaloghat a városi sétányokon, és hogy minden lakosra huszonöt négyzetméter zöld felület jut? Csihás Benő neve jut mindenki eszébe, még akkor is, ha a városi közterület-fenntartó vállalat nevéből 1991-ben az egyik pillanatról a másikra eltűnt a tizenkilencedik század parkosító polgármesterének neve, szinte ugyanakkor, amikor a helyi Fotó-, film- és videoklub elnevezéséből is kikopott Bosnyák Ernőé – a nem kellően vajt fülűek számára rosszul csenghettek ezek a nevek.

Csihás Benő tulajdonképpen egy nagy munkát folytatott és fejezett be: Zombor

parkosításához már száz évvel korábban hozzáfogott Markovics József. A harmincöt évesen polgármesterré választott, doroszlói orvoscsaládban született ifjú jogász rendelkezésére olcsó facsemetékhez juthatott a városi polgárság az általa alapított városi kertészetből, és egy fennmaradt kedves anekdota szerint egy zsebkönyvben nyilvántartotta a több ezer facsemete mindegyikét és szinte mindegyiket naponta látogatta, s amint észlelte, hogy valamelyik beteg, azonnal hívatta hozzá a kertészt.

Zombor híres parkalapítója a Mosztonga melletti nagyközségből tanuló éveiben Bajára, majd Pécsre került, a jogot Pesten végezte. Fiskálisi munkáját Apatinban kezdte, a későbbi alispán, Schmausz Endre ügyvédi irodájában. Az ügyvédségről 1879 janu-

árjában lemondott és a pénzügyminisztérium fogalmazója lett, majd még ugyanennek az évnek decemberében elfogadta a városi főügyész megüresedett helyét, amit nyolc évig töltött be. Ezt követően választották Zombor polgármesterévé, ám ezt a pozíciót már csak hat évig láthatta el.

„Tüdőbajos volt szegény Csihás Benő, s azt hitte, majd a fák fogják meggyógyítani, ha megnőnek és megtisztítják a levegőt az időnként sűrűn felszálló bácskai portól [...] ezt az időt azonban a nagyra nőtt lombos fákkal már nem érte meg Csihás Benő” – írta Herceg János a *Módosulások* című (1989) városregényében.

(Kalapis Zoltán: *Emlékezzünk régiékről*. Zombor, Publikum. 2007.)

Borovszky Samu

(Bácsordas, 1860. október 25. – Budapest, 1912. április 24.)

A helytörténeti kutatók jól ismerik a vármegye-történeti sorozatban megjelent 26 vaskos kötetet, amelyek hiányában lényegében elképzelhetetlen lenne a helytörténeti kutatás. A sorozat 25 kötetének szerkesztésében részt vett Borovszky Samu, így szakmai körök ma is Borovszky-féle monográfiáról beszélnek. Köztük van a kétkötetes Bács-Bodrog (1909) és az egykötetes Torontál monográfia (1912), de például Csanád vármegye története (1896-97) is, amit egyedül írt meg.

A későbbi vasszorgalmú kutató és megpihenést nem ismerő szerkesztő családja lengyelnek tartotta magát, de hozzánk szlovák területről került, a kis Samu is szlovák iskolába járt Bácsordason, ahol apja a Duna szabályozásán dolgozott. Nem is tudott magyarul egészen tízéves koráig, amíg Szalontára nem került a csa-

láddal. Középiszkolás volt, amikor édesapja elveszítette állását és elhagyta családját, ettől fogva az édesanya és a hat gyerek el látása jószerével a legidősebb fiúra, Samura hárult. Érettségiző korában magántanítónak és sajtóhiba-igazgatóként, vagyis korrektorként dolgozott. Anyja korai halálát követően végérvényesen nyakába szakadt a testvérek eltartásának gondja, de Samu mindegyikük kezébe munkát, megélhetést adott, maga pedig időben, huszonhárom évesen befejezte az egyetemet. Befolyásos pártfogóinak köszönhetően irattárosi munkát kapott az Akadémián, majd irodaigazgató lett, végül tudományos munkássága elismerésül levelező taggá választották. Folyamatosan jelentek meg tanulmányai és könyvei, köztük a *A honfoglalás története* (1894), *Az időrendbe szedett váradai tüzesvaspróba lajstrom*

(1903), *Borsod vármegye története* (1909). Emellett szerkesztette a monográfiákat és sok „napszámomunkát” is vállalt: alkalmi kiadványok szerkesztését, névmutatók, könyvészetek készítését. 1909 és 1912 között a *Századok* című folyóiratot szerkesztette.

A sors iróniája, hogy önálló művei, néhány kivétellel, feledésbe merültek, a szerkesztői keze alól kikerült munkák viszont időállónak bizonyultak, a 25 darabból álló vármegyetörténeti sorozat ma is nélkülözhetetlen forrásmunka.

Rövid élete ellenére Borovszky Samu óriási életművet hagyott hátra, amiért a helytörténészek örök hálájában részesül.

(Kalapis Zoltán: *Emlékezzünk régiékről*. Zombor, Publikum. 2007.)

Válogatta: Jász Anikó

Védendő védtelenek: a vaddisznó

A Baja környéki ártéri élőhelyeket és a szántóföldi művelésű területeket járva gyakran figyelhetünk fel a napjainkban Magyarország egyik legelterjedtebb vadfajának számító vaddisznó (*Sus scrofa*) jelenlétének nyomaira: lábnyomok, szőrszálak, dörgölődés jelei a fákon stb. Egy kis szerencsével megpillanthatjuk magát az állatot is. Nem volt mindig ekkora az állomány, ennek bizonyosságául érdemes felidézni Nyúl Bertalan *Party István, a szarvasgazdálkodás gemenci szaktekintélye* című 2001-ben megjelent könyvének 117-118. oldalán Party István visszaemlékezését 1928 decemberéből:

„Első éves főiskolás voltam, karácsonyi szünetre érkeztem haza Sopronból. Karácsony és újév között vaddisznóvadászatra jöttünk le Gemencbe. Öten voltunk puskások, 3 jó barát és mi Apámmal. Kevés disznó volt abban az időben a dunai erdőkben. A második hajtásban a nyiladékon keresztül rohanó disznókból három darabot karikára lőttem. Szomszédaim kalapjukat emelgették és gratuláltak a bravúros lövésekhez. Nekem is duzzadt a mellem. A hajtásnak vége lett, legutoljára Édesapám ért oda. A jobb szárnyon állt, én pedig a bal oldalon brillíroztam.

– Mire lőttél? – kérdezte.

– Lőttem egy nagy kant, az jött elől.

Kaptam egy pofont.

– Vadászembernek tudnia kell, hogy elől koca jön. Te most agyonlőttél egy nagy kocát, pedig tudod, hogy milyen kevés a disznónk.

Most kaptam a második pofont.

– Ezt azért kaptad, mert kapzsi voltál és hármat lőttél.

A harmadik pofont a koca kizsigelésénél kaptam, mert 9 db, egér nagyságú embriót találtak benne.

– Ezt a pofont azért kaptad, mert egy lövésre egy egész kondát irtottál ki. Most a puskát leteszed, szánkóra ülsz, és egész nap nem vadászatsz!

Akkor ez nagyon rosszul esett. Azóta, benőtt fejlággal sokat, igen sokat visszaemlékeztem erre, nagyon igaza volt Édesapámnak.”

Az eurázsiai elterjedésű és a Kárpát-medencében őshonosnak számító vaddisznó néhány száz évvel ezelőtt leginkább a síkvidékek mocsaras, vizes területein élt, ahonnan az élőhelyek megváltozása (folyószabályozás, lecsapolások) valamint a zavarás miatt költözni kényszerült: fokozatosan az erdőkbe váltott át. A nagyüzemi

mezőgazdasággal együtt járó monokultúra nagy kiterjedésű kukoricatábláival az év nagy részében (főleg ha a növényt a tél közepén, vagy végén takarítják csak be) táplálékot és kitűnő búvóhelyet biztosít, ezért az állat visszatelepülésbe kezdett. Mindezek mellett – az ott lakó emberek életében nem kevés galibát okozva – bemerészkedik a domb- és hegyvidéki települések kertvárosi részeire: a hazai sajtóhíradások főleg budai ingatlanok feltúrt-letaposott virágágyásairól, veteményeiről és gyepeiről szólnak, de hallhattunk már Dunából „kimentett” vaddisznóról is.

Az állat kifejlett hímjét kannak (a rejteten, magányosan élő a remetekan), nőstényét kocának (az első ellésig emsének), szaporulatát malacnak nevezik, utóbbiak közül a nagyjából 25 kilogrammot meghaladó tömegű a süldő. Teste masszív felépítésű, lábai viszonylag rövidek, bőre vastag, testtájként változó szürke és barnásfekete szőrzete erős (szőrváltásra a tavaszi időszakban kerül sor). A vaddisznónak 44 foga van, közülük a kanoknál az állkapocs szemfogai a vadászok becses trófeáinak számító nagyagarak, az állcsont hasonló kisagaraként érdemelnek említést. A kocák ugyanezen jellemzői, a kampók, sem méreteikben, sem értékükben nem hasonlíthatók össze az agyarral. Nagyvadunk adott esetben az emberre is veszélyes lehet: számos vadásztragédiáról, szerencsésebb esetben túlélte sérülésről tudunk. Leginkább a vadászat során megsebzett példányoktól és a malacukat féltő kocáktól kell tartanunk. Bizonyosságul érdemes megemlíteni történelmünk ilyen szempontból talán legismertebb két történetét: a legenda szerint Szent Imre herceg vadkanvadászaton szerzett, míg gróf Zrínyi Miklós (1620-1664) egy sebzett vadkan borotvaéles agyaraitól elszenvedett sérüléseibe halt bele.

Az igazi mindenevőnek tekinthető vaddisznó a növényi táplálék mellett az állatot is felveszi, mindenkori eleségét az élőhely adottságai és az adott évszak lehetőségei szabják meg. Csonttal megerősített, megnyúlt és izmos orra végén túrókarima található, amellyel a talajt élelemkeresés közben mélyen átforgatja és közben komoly károkat okoz. Az állat gyengén lát, de szaglása kitűnő. Nem is olyan régen a vaddisznó párzasi időszaka – a bűgás – novemberrel kezdődött és január végével végződött (a magányosan élő idősebb kanok ilyenkor csatlakoznak a kondához), amely után a csíkos malacok február végétől április kö-

zepéig jöttek a világra (számuk a fiatalokéknál 2-4, az idősebeknél elérheti a tízet). A másfél éves ivarérett kansüldőket elzavarják a csapattól. Vidékünkön egy-egy télvégi dunai árhullám alkalmanként az alom pusztulását okozhatja, az utódaikat vesztett kocák általában ismét bűgni kezdenek. Ugyanakkor országosan megfigyelhető, hogy a táplálkozási lehetőségek megnövekedése nyomán szinte egész évben láthatók megtermékenyült kocák, valamint a tavaszi kocasüldők nem ritkán már ősszel bűgnak, és hamarosan utódaik születnek. Az állatok családi kötelékű kondákba verődnek, ahol a felnevelés esélyeit növelve a felnőttek közösen gondozzák malacukat. Az adatok szerint a 20. század elején Magyarország mai határain belül a vadászok csak mintegy 3000 vaddisznót ejtettek el évente. A létszám napjainkra jelentősen megnőtt: az Országos Vadgazdálkodási Adattár alapján a szakemberek 1990-ben 39 000, 2000-ben 82 000, tavaly pedig 106 000 körülire becsülték a populáció nagyságát. Az elmúlt évtizedekben ugyan a vadászati terítékek jóval nagyobbak lettek (2011-ben közel 129 000), de korántsem az állomány gyarodásának ütemében, amelyre még rátesz a faj kiemelkedően jó szaporodási és utódnvelési sikeressége: ez az oka az állomány ilyen mértékű növekedésének. Hozzáértők szerint a tavasszal becsült létszám 120-150 %-át kellene kilőni a szinten tartáshoz. A kondák nappal csak háborítatlan környezetben mozognak, egyébként rejtekhelyükön pihennek, és szívesen dagonyáznak pocsolyákban (ennek fontos szerepe van az élősködők elleni küzdelemben), majd a fatörzsekhez dörgölődve tisztítják magukat. Táplálékkeresés közben mozgásuk meglepően zajtalan, megriasztva viszont gyors ügetéssel, zajos csörtetéssel, hangos fújásokkal törnek át a növényzeten és állnak odébb.

A vadkannal kapcsolatban feljegyeztek néhány szólásmondást, közülük a legismertebbek az alábbiak. Fúj, mint a vadkan. – mondják, ha valaki mérgében dül-fül, dühöng. Bús vadkan a tölgyfa gyökerének is nekivágja az agyará, azaz elkeseredésünkben lehetetlen feladatokba is képesek vagyunk belevágni. Végtevére a vadkan agyara is elkopik, vagyis előbb-utóbb minden és mindenki elhasználódik. (Margalits Ede: *Magyar közmondások és közmondás-szerű szólások*. Budapest, 1896 és O. Nagy Gábor: *Magyar szólások és közmondások*. Budapest, 1998)

A koca az elléshez száraz aljnövényzetből ún. malacozó vackot épít

A vacok biztonságából-melegéből kikandikáló csikos vadmalac

A vaddisznó országos állományának nagysága és sűrűsége napjainkban nem kívánatos. A bükk- és tölgyerdőkben a makktermés elfogyasztásával, a fiatal hajtások megrágásával a természetes újulást akadályozza, a mezőgazdaságban komoly károkat

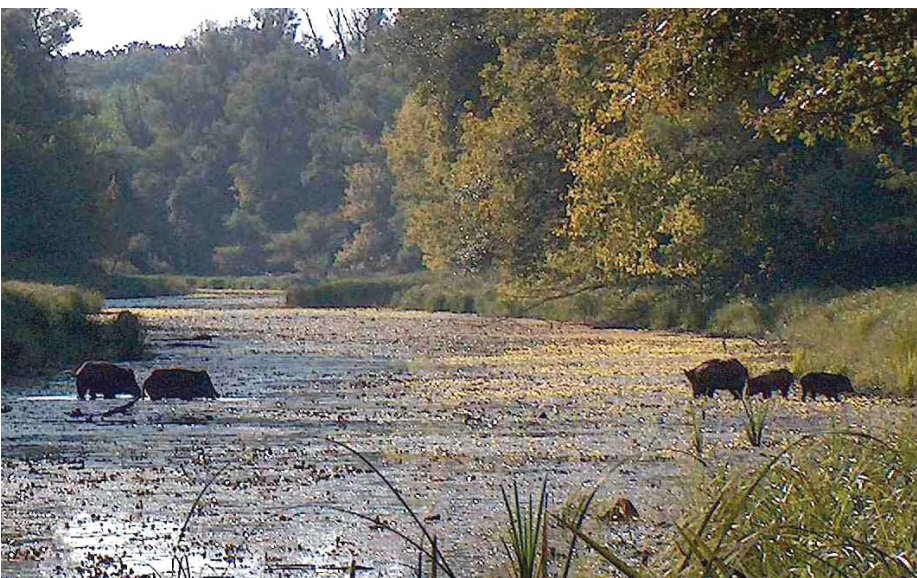
okoz haszonnövényeinkben, a védett területeken pedig megóvándó értékeinket teszi tönkre, illetve mindegyik élőhelyén veszélyezteti a talajon vagy ahhoz közel fészkelő madarak sikeres költését. Magyarországon a farkas hiányában (a hazánk északkeleti ré-

szében élő néhány példány ebből a szempontból nem bír különösebb jelentőséggel) a vaddisznónak nincs természetes ellensége, ezért a túlszaporodott állomány megfelelő szinten tartása a vadászokra hárul. Limitáló tényező lehet még egy esetlegesen kialakuló fertőző sertéspestis járvány, de ennek felmérhetetlen hatása lenne a házisertésekre és a velük foglalkozó állattenyésztők gazdasági helyzetére, tehát nem lenne szerencsés. A faj jelenleg szigorúan véve nem tartozik sorozatunk védendő védtelenjei közé, de odafigyelést mindenképpen igényel, hiszen felelősséggel tartozunk a bennünket körülvevő élővilágért.

Dr. Nebojszki László

Különböző korú vaddisznók

Ízletes vízinvények után keresgélő konda a háborítatlan, őszi Móric-Dunán

BAJAI HONPOLGÁR

Megjelenik minden hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő:
Bálint László

A szerkesztőbizottság tagjai:
Bálint Attila, dr. Dániel József,
Jász Anikó, Kothencz Kelemen, Kovács Zita,
dr. Laki Ferenc, dr. Mayer János,
dr. Nebojszki László

Lapalapító:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Kiadó:
Bajai Honpolgár Alapítvány

Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Számlaszám: 11732033 20030119

Postacím:
6500 Baja, Oltványi Imre u. 14.
Telefon: 79/325-599

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

**KÉZIRATOT, FÉNYKÉPET NEM ŐRZÜNK
MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.**